

Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Kitabındaki Dinî Kavramlar
Religious Concepts in Necip Fazıl Kısakürek's Çile

Azime ERTUNÇ *1

Mehmet Zeki GÖKSU *2

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types:	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi / Received:	21.10.2024
Kabul Tarihi / Accepted:	12.11.2024
Yayın Tarihi / Published:	2024
Yayın Sezonu / Pub Date Season:	Ekim/October
Cilt / Volume: 1 • Sayı / Issue: 4 • Sayfa / Pages:	45-77

İntihal / Plagiarism

Bu makale, en az üç hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği intihal raporu alınarak teyit edildi.
This article has been reviewed by at least three referees. It was confirmed by receiving a plagiarism report that the article did not contain plagiarism.

Yayın Hakkı / Copyright©

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi tarafından yayınlanmıştır. Tüm hakları saklıdır.
Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Theology, Erzincan, Turkey. All rights reserved.

Etik Beyan

Bu makale Doç. Dr. Mehmet Zeki Göksu danışmanlığında Azime Ertunç'un "*Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Dinî Kavramlar ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı (4- 8. Sınıflar) Kazanımları Arasındaki İlişki*" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

This article is derived from Azime Ertunç's unpublished master's thesis titled *The Relationship Between Religious Concepts in the Poems of Necip Fazıl Kısakürek and the Achievements of the Religious Culture and Ethics Curriculum (Grades 4-8)*, supervised by Associate Professor Dr. Mehmet Zeki Göksu.

*1 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi (Orcid ID: 0009-0001-8164-8540)

*2 Doç. Dr. İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, (Orcid ID: 0000-0003-0875-2226)

Öz

Bir sanatçının ortaya koymuş olduğu sanatına şekil veren, onun özünü oluşturan çeşitli etkenler vardır. Bunlar sanatçının tecrübeleriyle ortaya çıkmaktadır. Sanatçının eserleri onun yaşantısının bir yansımasıdır. Necip Fazıl Kısakürek'in sanatında da bu yansıma en iyi şekilde görülmektedir. Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın aranan yüzü ve önemli şair ve yazarlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk yazdığı şiirlerini buhranlı gençlik yıllarının verdiği etkiyle kaleme almaktadır. Daha sonra hocası Abdülhakim Arvasî ile tanışır ve hayata bakışı değişir. Bunun üzerine İslami bir çerçeve ve bakış açısıyla şiirlerini yazmaktadır. Necip Fazıl hayatı boyunca inandığı tüm düşüncelerini şiir ve nesir yoluyla savunmuştur. Din, bu savunduğu düşüncelerin en önde gelenidir. Şiirlerinde de bunun etkisi oldukça fazla görülmektedir. Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eserinde yer alan şiirlerin sistematik bir şekilde analiz edildiği bu çalışmada; Necip Fazıl'ın dinî kavramları nasıl algıladığı ve hangi anlamsal çerçevede ele aldığı araştırmanın problemi oluşturmuştur. Çalışmanın amacı şairin yaşamını, kişiliğini ve yaşadığı ilahi aşkın şiirlerinde nasıl ifade edildiğini incelemek ve bu yansımaları ortaya koymaktır. Araştırmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Şairin Çile adlı kitabındaki dinî unsurların yer almadığı şiirleri ele alınmamış olup bazı bölümlerde yer alan dinî kavramlara da tekrara düşmemek adına yer verilmemiştir. Sonuç olarak Necip Fazıl Kısakürek'in din ile tanıştıktan sonra kaleme aldığı şiirlerinde dinin inanç, iman ve ibadet hususları ile ilgili dinî kavramlara sıkça yer verdiği, bu kavramları ele alırken şairin derin bir ruhsal yapıya ve sağlam aynı zamanda da etkileyici bir inanca ve iradeye sahip olduğu görülmektedir. Şiirlerinde dinî unsurlara yer vererek mistik değer ile modern anlayışın ortak ahengini yakaladığı, Allah'a karşı duyduğu samimi ve derin duygularını şiir yoluyla dışa vurduğu, O'na iman ve kul olma bilincini şiirlerinde dile getirdiği, gerçek anlamda dini yaşamaya başladığı andan itibaren ızdırabını Çile kitabındaki şiirlerinde dile getirdiği söylenilebilir.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi, Dinî Kavramlar, Şiir, Necip Fazıl Kısakürek

Abstract

Various factors shape the art created by an artist and constitute its essence. These emerge from the artist's experiences. The artist's works are a reflection of his life. This reflection can be seen best in Necip Fazıl Kısakürek's art. Necip Fazıl Kısakürek appears as the sought-after face of Turkish Literature in the Republican Era and as one of the important poets and writers. He wrote his first poems under the influence of his depressed youth years. Later, he meets his teacher, Abdülhakim Arvasî, and his perspective on life changes. Thereupon, he writes his poems within an Islamic framework and perspective. Throughout his life, Necip Fazıl defended all the ideas he believed in through poetry and literature. Religion is the most prominent of his ideas. It can be seen widely in his poems. In this research, the poems in his *Çile* are systematically analyzed; The research problem is how Necip Fazıl perceives religious concepts and in what semantic framework he handles them. The study aims to examine the poet's life and personality while focusing on the question of how the divine love he experienced is expressed in his poems and to reveal these reflections. The document analysis method was used in the research. In addition, the poet's poems in his *Çile*, which do not contain religious elements, are not discussed, and religious concepts in some chapters are not included in order to avoid repetition. As a result, Necip Fazıl Kısakürek frequently included concepts related to religious belief, faith, and worship in his poems that he wrote after he was introduced to religion. While dealing with these concepts, the poet had a profound spiritual structure and a solid and impressive belief and will. He captured the common harmony of mystical value and modern understanding by including religious elements in his poems, expressed his sincere and deep feelings for God through poetry, showed his awareness of faith in Him and being a servant in his poems, and articulated his suffering in his *Çile* from the moment he started to live religion truly.

Keywords

Religious Education, Religious Concepts, Poetry, Necip Fazıl Kısakürek

Giriş

Din ile eğitim geçmişten beri paralel bir şekilde yol alan iki alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki alanın da ortak noktası insan ve insanın davranışlarıdır. Davranışların belli bir süreç ile ehlileşmesi ve olumlu yönde şekil alması hedeflenmektedir. Din eğitimi ise; insanların dinî davranışlarını değiştirme sürecidir.¹ Başka bir tanım da “Din eğitimi; bireyin dinî davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve istedik değişme meydana getirme denemeleri süreci”² olarak tanımlanmaktadır. Her alanda kavramların öğretimi önem arz ederken din eğitiminde de aynı önemi teşkil etmektedir. Kavramlar, ezberci eğitimden ziyade yeni yöntem ağırlıklı olarak bireye sunulmalıdır. Farklı disiplinlerden yararlanarak bu yöntemler kullanılabilir. Bu alanlardan biri de edebiyattır. Edebiyat alanında yer alan şiir türü kavram hazinesi bakımından en geniş alanlardan bir tanesidir. Dinî kavramların bireylere daha etkileyici aynı zamanda öğretici bir tarzda sunulması adına şiir yüksek bir paya sahip olabileceği gibi aynı zamanda kavramların bireyin zihninde daha kalıcı ve anlamlı hale gelebileceği söylenebilir.

Şiir türü içerisinde dinî unsurlar incelendiğinde edebiyatın çeşitli dönemlerinde şairlerin bu unsurlardan yararlanarak şiirlerini yazdıkları görülmektedir. O şairlerden birisi de dinî hayatı ve bakışıyla Necip Fazıl Kısakürek'tir. Necip Fazıl Kısakürek hem yaşadığı yıllarda hem de kendinden sonraki yıllarda toplumu etkileyen ve iz bırakan şairlerden biri olmuştur. Bu nedenle şiirlerinde sıkça yer verdiği dinî kavramlar araştırma konusu olmaktadır. Şiirlerinde yer verdiği dinî kavramlar anlamsal bakımdan da incelenmeye değer kavramlardır. Bu bağlamda şairin şiirsel yolculuğunun önemli birimlerini oluşturan bu kavramların ifade ettiği farklı anlamlar vurgulanmıştır. Aynı zamanda şairin bu kavramlara nasıl anlam biçtiği ifade edilmiştir.

1.1.Araştırmanın Problemi

Bu çalışmada, Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eserindeki dinî kavramlar incelenmiştir. Eserin şiirlerinde kullanılan dinî terimlerin nasıl işlendiği ve bu kavramların kazandığı anlamlar detaylandırılmıştır. Şair, şiirlerinde dinî kavramları bazen gerçek anlamlarıyla, bazen de imgesel bir şekilde kullanmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek'in hayatı ve eserleri hakkında çeşitli araştırmalar bulunmasına rağmen, onun şiirlerindeki dinî kavramların analizine yönelik kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Çile kitabı üzerine yapılan benzer çalışmalara bakıldığında bir dinî kavram üzerine yoğunlaşmış, o kavramın anlamsal boyutu ele alındığı, dinî kavram ayrımı yapılmadan tüm kavramların şiirlerde ifade ettiği anlamlar bakımından incelendiği, tema bakımından değerlendirildiği ya da değerler açısından ele alındığı görülmüştür. “Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi”³ başlıklı yüksek lisans tezinde kitapta yer alan tüm kavramlar ele alınmış olup dinî kavram diye bir ayrıma gidilmediği ve tüm kavramların şiirde yer alan anlamları bakımından incelendiği görülmüştür. Mustafa Karabulut 2020 yılında hazırladığı Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde “Hz. Muhammed” (S.A.V.) Algısı başlıklı makalesinde⁴ Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinden yola çıkarak Hz. Muhammed'e bakışını ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmayı incelememizdeki amaç Hz. Muhammed, bizim konumuz içinde ele aldığımız bir dinî kavram olmasındandır. Yaşar Türkben 2017 yılında hazırladığı Necip Fazıl'da Ölüm ve Ötesi başlıklı makalesinde⁵ ölüm ve sonrasında dair düşünce tarihinde, özellikle de İslam düşünce tarihinde ileri sürülen fikirlere yer

¹ Osman Taştekin, *Kavram Atlası Eğitim ve Din Eğitimi I* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 239.

² Muhiddin Okumuşlar, *Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi* (Konya: Yediveren Yayınları, 2014), 50.

³ Osman Adalı, Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, 2019).

⁴ Mustafa Karabulut, “Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde “Hz. Muhammed” (S.A.V.) Algısı”, *International Journal Of Turkish Academic Studies Dergisi*, 1/1 (2020): 34-43.

⁵ Yaşar Türkben, “Necip Fazıl'da Ölüm ve Ötesi”, *Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/11 (2017): 47-66.

vererek, Necip Fazıl'ın bu düşüncelerden hangisine yakın durduğunu tespit etmeye çalıştığı görülmüştür. Bu çalışmayı incelememizdeki amaç ölüm dinî kavramını kendi çalışmamızda da yer vermiş olduğumuzdandır. Fatma Başiböyük 2008 yılında hazırladığı Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açından İrdelenmesi başlıklı yüksek lisans tezinde⁶ şairin hayatı, eserleri, edebî şahsiyeti ve şiir sanatı hakkındaki görüşlerine yer verilerek, şiir, metafizik ve eğitim kavramları hakkında teorik bilgiler sunulmuş ve çalışmanın esas unsuru olan "metafizik" konusu derinlemesine ele alınarak, şiirlerin başlıklar hâlinde incelendiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada ise Çile kitabındaki şiirler detaylı bir şekilde incelenmiş olup dinî kavramların hepsi belirlendi ve bu kavramların şiire ne gibi katkısı olduğu ele alınıp din eğitimi bu kavramların yeri ve önemi belirtildi. Çile eserinde yer alan dinî kavramların din eğitimi bağlamında hangi anlam çerçevesinde kullanıldığı hususu ise araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Necip Fazıl Kısakürek, yaşamı boyunca çeşitli zorlu dönemler geçirmiş ve bu dönemlerin izleri edebi eserlerine yansımıştır. Özellikle şiirlerinde bu yansımalar, dinle tanışmadan önceki ve dinle tanıştıktan sonraki dönemler olarak belirginleşir. Şairin dinle tanışması, mistik bir kriz süreci olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, onun fikirlerini yazılı olarak ifade eden bir şair olarak şiirlerindeki dinî kavramların araştırılmasına önemli bir kaynak teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çalışma; şairin yaşamını, kişiliğini ve yaşadığı ilahi aşkın şiirlerinde nasıl ifade edildiğini incelemeyi ve bu yansımaları din eğitimi açısından ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dinî kavramların şiir gibi edebi bir tür aracılığıyla sunulması, bu kavramların anlamının daha iyi anlaşılmasını sağlar ve bireylerin bunları içselleştirmesine yardımcı olur. Şiirler; yazarların duygularını ve düşüncelerini etkileyici bir üslupla ifade etmeleri sayesinde dinî kavramların anlaşılmasını kolaylaştıracağı ve etkisini artıracığından büyük önem taşır. Necip Fazıl Kısakürek'in yaşamı ve dinsel dönüşümü göz önüne alındığında dini kavramlara önem veren bir şairin eserinde bu kavramların din eğitimi bağlamında ele alınması ve incelenmesi araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

1.4.Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi kullanılmaktadır. Doküman analizi, bilimsel bir araştırma yöntemi olarak, çeşitli dokümanların toplanması, incelenmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi süreçlerini içerir ve bu dokümanlar araştırma verilerinin birincil kaynakları olarak değerlendirilir.⁷

Araştırmada birincil kaynaklar kullanılmıştır. İncelenen dokümanlar yazılı ve basılı kaynaklardan alındığı için orijinalliği teyit edilmiştir. Araştırmanın verileri Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eseridir.⁸

2. Kavramsal Çerçeve

Bu başlık altında ilgili kavramlara kısaca değinilecektir.

2.1. Kavram

"Kavram"; "Bir şeyin, bir nesnenin zihindeki ve zihne ait tasarımı; soyut düşünme faaliyetinde kullanılan ve belli bir somutluk ya da soyutluk derecesi sergileyen bir düşünce, fikir ya da ide." şeklinde tanımlanmaktadır. Kavram, bir sözcüğe yüklenmiş, bir sözcükte

⁶ Fatma Başiböyük, Necip Fazıl Kısakürek' İn Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açından İrdelenmesi (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2008).

⁷ Ramazan Sak, İktal Tuba Şahin Sak, Çağla Öneren Şendil, Eşref Nas, "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4/1 (2021):228.

⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2022).

toplanmış bir bilgiyi ifade eder.⁹ Kavramlar düşünceler sayesinde hayatın içinde bir bedene bürünmüş şekilde yer alırlar. Her bir alan için farklı şekilde ortaya çıkmaktadırlar. Kavramlar, her yazın türünde olduğu gibi şiir türünde de duygu ve düşüncelerin aktarılmasını sağlayan ve şiirin temelini oluşturan unsurlardır. Kavram ile şiir arasında çok ince bir ilişki bulunmaktadır. Kavramlar, şiirde bulunan ahengi ortaya çıkarmada önem teşkil etmektedir. Çünkü şiir dili günlük konuşma dilinden çok daha fazla anlam zenginliğine sahiptir. Şairin duygu ve düşüncelerini dile getirirken kullandığı kavramlar şiirin anlam dünyasının belkemiğini oluşturmaktadır. Şairler Türkçedeki kelime zenginliğini kullanarak yeni anlam dünyası ortaya çıkarmaktadırlar.

2.2. Dinî Kavram

Din, toplumların oluşturduğu dilin kavramlarını kendi bağlamında ele alır ve anlamlandırır. İnsanların geliştirdiği diller, aynı zamanda bu dillerde yer alan kavramları da içerir. Din bu kavramları kendi anlam çerçevesi içerisinde ele alıp onlara yeni anlamlar yükleyerek farklı bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. Bu süreç beraberinde dinin kendine özgü bir dilinin meydana gelmesini sağlamaktadır. Bu sayede insanlar ilahi kavramları anlamakta zorluk yaşamamış olmaktadır. Böylece inanca ait bilgiler daha rahat anlaşılabilir. Bu şekilde din ve dil arasındaki etkileşim, toplumların inanç yapılarının şekillenmesinde kritik bir öneme sahip olmuş oluyor. Dinî kavramları anlayabilmek için onların nasıl kullanıldığını ve hangi bağlamlar içerisinde ifade edildiğini göz önünde bulundurmamak gerekir. Günlük hayatta her alanda olduğu gibi bu kavramlara edebî alanda da rastlanılmaktadır. Edebî yazın türü olan şiirde geçmişten günümüze kadar dini kavramlara sıkça karşılaşılmaktadır. Dinî kavramlardaki en temel sınırlılıkların başında da soyut kavramların çokluğu gelmektedir. Bu soyut kavramların kavratılması ve anlaşılması için de şiir gibi duygu yoğunluğu fazla olan alanlardan yararlanılması faydalı olabilmektedir.

2.3. Din Eğitimi Dinî Kavramların Yeri

İnsan, aldığı dinî eğitim ile manevi alem, ahiret, ölüm ve sonrası gibi göz ile görülemeyen soyut kavramlar hususunda küçük yaşlardan itibaren aklına takılan sorulara cevap bulabilir. Mesela; cennet nasıl bir yer, Allah'ın varlığı nasıl ispat edilir? gibi sorulara din eğitimi yoluyla yaş farklılıkları, hazır bulunuşluk düzeyleri dikkate alınarak cevaplandırılmaya ve bireyin zihninde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır. İşte tam da bu yüzden dinî kavramların özellikle de soyut kavramların doğru bir şekilde anlaşılması ancak iyi ve yeteri düzeyde din eğitimi ile sağlanabileceği söylenebilir. Bu nedenle DKAB ders kitaplarındaki dinî kavramların öğretiminde bu hususlara dikkat edilmesi gerektiği söylenebilir. DKAB ders kitaplarında bazı kelimelerin dinî kavramlar sözlüğündeki tanımıyla anlaşılabilirdiği, bazılarının ise soyut boyutlarının olması nedeniyle daha çok açıklanması gerektiğinden çok sayıda kaynaktan yararlanarak anlamının ele alındığı görülmektedir. Mesela “umre” kavramı çok rahat anlaşılır olduğundan sadece sözlük anlamı verilip öğretim sağlanmaktadır.¹⁰ Diğer taraftan “kader” kavramının anlaşılması, derinlemesine tam boyutuyla kavranılması adına ayetlerden yararlanılabilir. Kur-ân'ı Kerim'de kader kavramına Kamer suresi 49. ayette şöyle yer verildiği görülmektedir: “Gerçek şu ki, biz her şeyi mükemmel bir sistem çerçevesinde, şaşmaz bir ölçüye ve kadere göre yarattık.”¹¹ Buradaki ilahi mesajdan kader kavramının anlamsal açıdan daha rahat anlaşılabilirdiği söylenebilir. Çünkü geniş ve derin anlama sahip olan kader kelimesinin bu ayet ile çerçevesi çizilmiş olup insanın hayatı boyunca yaşayacağı olayların Allah tarafından bilindiği ve yaşanacaklarının vakti saatinin değişmeyeceği ifade edilmektedir. Böyle bir açıklama ile kavramların daha anlaşılır hale gelmesinin kolaylaştırılması sağlanabilir.

⁹ Hasan Çetinel, “Kavram Olgusu; Dinî Kavramların Öğretimi, Önemi ve Sınırlılıkları Üzerine”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47 (2019): 92.

¹⁰ Selahattin Çamyar, Hacer Yıldız, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitabı (Ankara: Gün Yayıncılık, 2022), 45.

¹¹ Kur'an & Meali, (Erişim Tarihi 06 Eylül 2024), Kamer Suresi 54/49.

3. Necip Fazıl Kısakürek'in Hayatı ve Dinsel Değişimi

Necip Fazıl Kısakürek hem yaşadığı dönemde hem de sonrasındaki dönemlerde önemli bir sembol şahsiyet haline gelmiştir. Necip Fazıl, yaşamı boyunca kendine özgü bir kişilik sergilemiştir. Bu kişiliğin oluşumunda, özellikle dedesi ve annesi gibi ailesinin de etkileri gözlemlenmektedir.

Cinayet Mahkemesi ve İstinaf Reisi Maraşlı Kısakürekzade M. Hilmi Efendi'nin torunu ve Abdalbaki Fazıl Bey ile Mediha Hanım'ın oğlu olarak İstanbul Çemberlitaş'taki bir konakta dünyaya gelmiş olan Ahmet Necip daha sonra Necip Fazıl Kısakürek adıyla meşhur olmuştur.¹²

Dedesi Kısakürekzade Hilmi, babaannesi ise Zafer Hanım'dır. Zafer Hanım Halep Valiliği, Hariciye Nezareti müsteşarlığı ve Zaptiye Nazırlığı yapmış olan Salim Paşa'nın kızıdır. Salim Paşa Halep Valisiyken Maraş'a gitmiş ve zekâsından çok etkilendiği Hilmi'yi himayesine almak istemiştir. Baba Necip Efendi, Salim Paşa'nın isteğini kabul etmiş ve oğlunu onunla birlikte İstanbul'a göndermeye razı olmuştur. Salim Paşa okuttuğu Hilmi'yi kızı Zafer ile evlendirmiştir. Hilmi Efendi İstanbul Cinayet ve İstinaf Reisliğinden emeklidir. Necip Fazıl'ın babası hukukçu Fazıl Bey, annesi Mediha Hanım'dır. Fazıl Bey ailenin tek erkek çocuğudur. Küçük yaşta Mediha ile evlendirilmiş, Hukuk Fakültesini oğlu Necip doğduktan sonra bitirmiştir. Daha sonra eşinden boşanarak başka bir kadın ile evlenmiş, otuz dört yaşında ölmüştür. Bu sıralarda Necip Fazıl üniversitede eğitim görmektedir. Ayrıca Kısakürek'in Selma adında bir kız kardeşi vardır ancak Selma beş yaşında hayatını kaybetmiştir.¹³

Necip Fazıl Kısakürek 26 Mayıs 1904, İstanbul doğumludur. Dünyaya geldiği ev büyükbabasının Çemberlitaş'taki dört katlı konağıdır. Kendisine büyük babasının ismi olan Ahmet Necip adı verilmiştir. Kısakürek kalabalık bir ailenin ferdi olup doğduğu konakta bu kalabalık içinde çocukluğunu geçirmiştir.¹⁴ Necip Fazıl bu konağın veliahdı olduğu için büyükbabası tarafından hep sevilmiş ve ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Öyle ki özel hocalar (lalalar, mürebbiyeler, dadılar) eşliğinde eğitim almıştır. Kısakürek çocukluğunu anlatırken en çok büyükbabası Hilmi Efendiden bahseder.¹⁵

Necip Fazıl Kısakürek eğitime Mahalle Mektebinde başlamış ancak kısa bir süre sonra 1912 yılında Gedik Paşa'daki Fransız okuluna geçmiştir. Bir müddet bu okulda kaldıktan sonra Amerikan kolejine devam etmeye başlar. Ancak bu okuldan da çabucak usanır ve ailesiyle taşındıkları Büyükdere'de Emin Efendi mahalle mektebine geçer. Daha sonra sırasıyla İstanbul Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi ve Vaniköy'deki Rehber-i İttihat okuluna devam eder.¹⁶

Kız kardeşi Selma'nın ölümü üzerine vereme yakalanan anne Mediha Hanım İsviçre'de bir sanatoryumda tedavi gördükten sonra doktorlarca tavsiye edilen Heybeliada'ya taşınır. Necip Fazıl'da annesiyle birlikte ve kuzeninin de okuduğu Heybeliada Bahriye Okuluna girmiştir. Bu dönemde büyükbabasının vefat etmesi ve ülkenin içinde bulunduğu seferberlik, savaş hali sebebiyle ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Kısakürek bahriye okuluna uzun müddet devam etmiştir. Ahmet Necip olan ismi bu okulda Necip Fazıl'a dönüşmüştür. Okula girmeye hak kazananların yazılı olduğu listede adı "Abdalbaki Fazıloğlu Ahmet Necip" yerine "Necip Fazıl" olarak yazılmış ve bu isim öğrenciliği boyunca kalıplaşmıştır.¹⁷ Necip Fazıl'ın tasavvufa yönelmesinde etkili olan edebiyat hocası İbrahim Aşkî Efendi ile de bu okulda karşılaşır. Necip Fazıl'ın

¹² Mustafa Miyasoğlu, *Necip Fazıl Armağanı* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1996), 108.

¹³ Necip Fazıl Kısakürek, *O ve Ben* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2006), 7.

¹⁴ Kısakürek, *O ve Ben*, 32.

¹⁵ Kısakürek, *O ve Ben*, 21.

¹⁶ Kısakürek, *O ve Ben*, 26.

¹⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *Kafa Kâğıdı* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1984), 137.

Heybeliada'daki öğreniminden sonra 1921'de Darülfünunda felsefe öğrenimine başladığı, fakat buradaki eğitimini tamamlamadan bıraktığı daha sonraki yıllarda felsefe eğitimi için Paris'e gittiği bilinmektedir. Paris, Necip Fazıl'ın hayatında birtakım değişimlere sebep olacaktır. Burada Paris'in eğlence hayatına kapılacak, kendi tabiriyle bohem bir hayat yaşamaya başlayacaktır.¹⁸

Necip fazıl ilk dinî bilgilerini büyükbabasından almıştır. Necip Fazıl buhranlı, çalkantılı ve bir o kadar da sıkıntılı gençlik yıllarından kurtulacağı ilk sinyallerini İbrahim Aşkî ile münasebetiyle birlikte vermektedir. Hocası İbrahim Aşkî sayesinde tasavvufa yönelmiştir. Daha sonra buhranlı ve çalkantılı bu hayatı Abdülhakim Arvasî'yi tanıyınca tamamen değişmektedir. Üstad'ın dinî anlamda yaşadığı değişim, şiirlerinin içeriğini de etkilemiştir. İlk başlarda, şiirlerini din ve dinî kavramlardan uzak bir şekilde yazmış, bu eserlerin amacı sanat için bir ürün ortaya koymaktı. Bu dönemde dinî bir kaygı taşımıyordu. Ancak zamanla şair, ilahi aşkı yüreğinde hissettikten sonra şiirlerini sadece Allah için yazmaya başlamıştır.

Sanatın yalnızca sanat için var olmasını akıl dışı bir çaba olarak gören Necip Fazıl, sanatın da fikirlerde olduğu gibi ilahi rızaya uygun olması gerektiğini ve Allah için yapılması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁹

“Anladım işi, sanat, Allah'ı aramakmış;
Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış.”²⁰

Necip Fazıl'daki bu dinsel değişim süreci şiirinde de değişimlere, yansımalara neden olmuştur. Şiir artık onun için İslam'ın ışığının yansımalarını içerecek şekilde ortaya konmalıdır.

3.1.Necip Fazıl Kısakürek'in Dinî Kavram Dünyası

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri, kullanılan kavram sayısının fazla olması ve bu kavramlara farklı anlamlar yüklenmesi yönüyle anlam zenginliğine sahiptir. Ölüm, zaman, yalnızlık, korku gibi insani duygular ekseninde ortaya çıkan kavramların yanı sıra Abdülhakim Arvasî hocasını tanıdıktan sonraki süreçte metafizik kavramlar da şiirlerinde yer almıştır. Necip Fazıl, yaşamı boyunca anlam arayışını sürdürmüştür. Bu durum çeşitli sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Zorlu geçen bu süreç, şairin güçlü kavramların olduğu şiirler yazmasına olanak sağlamıştır. On dört farklı bölüme ayrılan Çile kitabında toplam 385 adet şiir bulunmaktadır. Bunlardan 215 tanesi tek beyitten oluşmaktadır. Bu şiirlerin tamamı incelenerek elli üç dinî kavram tespit edilmiştir. Farklı şiirlerde yer verilen bu kavramlar farklı anlamlar ifade etmektedir. Kavramların sahip olduğu bu anlam zenginliği şiirlerden örnekler vererek açıklanmıştır. Şairin şiir yolculuğu boyunca zaman zaman farklı kavramlar ön plana çıkmaktadır. Hocası ile yolları kesişip düşünsel dönüşüm geçirdikten sonra ise toplumsal ve metafizik kavramların sayısında artış olmuştur.²¹

4. Çile Kitabına Bakış

Çile kitabı, şairin ruhsal olarak Allah'ı tanıdıktan sonra kaleme aldığı şiirlerinin toplandığı bir eserdir. Kitaba bu ismin verilmiş olması tesadüfi değildir; çünkü eser, şairin hayatının kısa bir özeti gibidir. Şair, hayatı boyunca çeşitli zorluklarla mücadele etmiş ve çileli dönemler geçirmiştir. Kitabın ilk şiiri "Çile" dir ve bu şiir kitaba adını veren şiirdir.

Çile, iki hece ama Necip Fazıl ile anlam bulan ve bütünleşen bir kelimedir. Hatta sadece bir kelime değil daha ötesi bir yaşayış, bir ömrün özeti, bir dönüm noktası olduğu görülmektedir. Aynı zaman da bir lütuftur. Yeri geldiğinde de bir işkenceden beter hale geldiği söylenebilir. Üstadın bu eserinde onun çilesine yakından şahitlik yapılabilmektedir.

¹⁸ M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek* (İstanbul: Şule Yayınları, 2003), 68.

¹⁹ İhsan Şenocak, *Büyük Doğu Çağına Doğru* (İstanbul: Hüküm Kitap Yayınları, 2017), 28.

²⁰ Kısakürek, *Çile*, 39.

²¹ Adalı, "Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi", 8.

Hayatındaki köklü değişikliklerin şiirlerinin muhtevasında nasıl yer aldığını, acılarının derinliklerini, yaşadığı ruhsal çalkantıların neler olduğunu adeta tüm ayrıntıları ve çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir. Zamanında yaptığı yanlışların farkına varmasıyla beraber ruhunun derinliklerinde yaşadığı acıları Çile' sine ustaca resmetmektedir.

Kitap on dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde de birçok şiir yer almaktadır. Çalışmada bu bölümlerdeki şiirler ve içerisinde yer alan dinî unsurlar tek tek incelenmiştir. Dinî unsurlardan bazıları farklı şiirlerde tekrar geçmektedir. Burada sadece tek bir şiir ile sınırlandırılmaktadır. En uzun bölüm "Dava ve Cemiyet" başlığı altında altmış bir şiirin yer aldığı bölümdür. Her bir bölüm kendi içinde ayrı güzellikte ve anlam yüklü şiirler ile donatılmıştır. Eserin son kısmında ise Poetika kısmı (Ideologya Örgüsü' nün Şiir ve Sanat Bölümü) bulunmaktadır. Bu bölümde Şair; Şair, Şiir, Şiirde Usul, Şiirde gaye, Şiirde Kütük ve Nakış, Şiirde Şekil ve Kalıp, Şiirde İç Şekil, Şiir ve Cemiyet, Şiir ve Hayat, Şiir ve Din, Şiir ve Müsbet İlimler ve Şiir ve Devlet²² konularında değerli görüşlerini belirtmektedir.

5. Bulgular

5.1. Çile Kitabındaki Dinî Kavramlar

Necip Fazıl Kısakürek, şiirlerinde estetik kaygılardan çok manevi ve ilahi bir derinlik arayışı içindedir. Onun için şiir, Tanrı'nın mesajlarını insanlara iletmenin bir aracı olmuştur. Bu bağlamda, sanatını daha çok bir inanç ve düşünce aracı olarak kullanır. Geleneksel ve modern unsurları harmanlayarak, okuyucuya derin bir içsel deneyim sunmayı hedefler. Kısakürek'in şiirleri, bireyin ruhsal yolculuğunu, varoluşsal sorgulamalarını ve Tanrı ile olan ilişkisini derinlemesine keşfeder. Allah ve Resulü'ne duyduğu aşkı, muhabbeti ve hakikatleri şiir ile dile getirmektedir. Kalbinden yazıya dökülen her bir mısra, İslam şuuru ve Allah aşkıyla yanan ruhunun mükemmel feryadına yol açmaktadır. Artık söz onun için önemli ve anlam kazanmıştır. Üstad artık Allah için yaşayıp Allah için yazan bir şair olarak bilinmektedir. Hakikati ifade eden bir şairdir. Şiiri insanın içini doyuran bir güzellik kazanmaktadır.

Üstad şiir ve din ilişkisini şu sözleriyle dile getirmektedir:

*"Dinin olmadığı yerde hiçbir şey yoktur; yokluk bile yok... Şiir ve sanatsa hiç yok. Şair ki, Allah'ın mahrem ülkesi meçhuller âleminin derbeder seyyahıdır, allahsız bir cemiyette, elektrik cereyanı kesilmiş bir şehrin meydan yerindeki fener gibi sönecek ve hadiselerin en gizli nabızlarını saymaktan ibaret memuriyet hikmetini kaybedecektir. Allah'ı bulamamacasına aramak, ebediyen aramak olan şiirin gayesi, ilk dayanak ve çıkış noktası olarak din temeline muhtaçtır."*²³

On dört bölümden oluşan Çile kitabında sekiz bölümde geçen dinî kavramlara yer verilmiş olup diğer bölümlerde yer alan dini kavramlar aynı olduğu için tekrar yer verilmemiştir. Bu bölümde Çile kitabında yer alan dinî kavramlara ve bu kavramların hangi anlam çerçevesi içinde yer verildiğini ifade eden yorumlara değinilmektedir.

5.1.2. Birinci Bölüm "Allah"

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
ALLAH	42	19

En uzun şiirler bu bölümde karşımıza çıkmaktadır. Ama çoğunluğu beyit şeklindeki şiirler almaktadır. Kırk iki şiirden otuz iki tanesinde dinî kavram tespit edilmiştir. Bir dinî kavram (misal: Allah lafzı) birçok şiirde geçtiğinden sadece bir şiirde geçtiği anlamıyla ele

²² Kısakürek, Çile, 469-495.

²³ Kısakürek, Çile, 490-491.

alınmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada otuz iki dinî kavramdan on dokuz tanesi ele alınmaktadır. Allah sevgisi ve bağlılığı şiirlerinin temalarını oluşturmaktadır.

5.1.2.1. “Çile” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Çile şiirinde “Kıyamet, Azap, Allahsız, Ölüm, Nur, Rab ve Nefs” dinî kavramları ele alınmaktadır.

5.1.2.1.1. Kıyamet

Sözlükte “Tek tanrılı dinlerin inanişına göre dünyanın sonu ve bütün ölümlerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü”²⁴ olarak tarif edilmektedir. Dinî terim olarak “Dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemde meydana gelecek değişimin ardından ölümlerin diriltilmesiyle başlayıp ebediyen devam edecek olan âlem.”²⁵ anlamına gelmektedir.

Kıyamet gününün gerçekleşeceği Kur’ân-ı Kerim’de ayetlerle ifade edilmektedir. Casiye suresi 27. ayette şöyle buyrulmaktadır: “Göklerin ve yerin mutlak hükümler ve egemenliği, yalnızca Allah’a aittir. Bunun içindir ki, son saat gelip çattığı gün, dünyada Allah’ın egemenliğini reddederek onun hükümlerini geçersiz kılmaya çalışanlar işte o gün müthiş bir hüsrana uğrayacaklardır.”²⁶ Burada kıyamet kelimesi, “son saat gelip çattığı gün” olarak ifade edilmektedir. Çile adlı eserde kıyamet kavramına bu dizelerde şu şekilde yer verilmiştir;

...

“Pencereye koştum: Kızıl kıyamet!

Dediklerin çikti, ihtiyar bacı!

Sonsuzluk, elinde bir mavi tülbent,

Ok çekti yukardan, üstüme avcı.”²⁷

Şair, bu satırlarda alışkanlıkların yok edilmesinden duyduğu ızdırabı dile getirmektedir. Kıyamet günü bu dünyanın alt üst olacağı gün olduğundan şair, hayatındaki inanç değişikliği nedeniyle hayatında meydana gelen sorunları o günle karşılaştırır.

5.1.2.2. Azap

Azap sözlükte: “Büyük sıkıntı ve acı, ezinç”²⁸ anlamlarına gelmektedir. Dinî terim olarak ise Allah’ı tanımayan veya emirlerine karşı gelenlere dünyada ve ahirette verilen ilahî ceza olarak tanımlanmaktadır. Arapça’ da azap “terk etmek, vazgeçmek, vazgeçirmek” gibi manalara gelen azb kökünden isim olup “işkence, eziyet ve elem” anlamında kullanılmaktadır. Elem ve ıstırapların bir kısmı beden, bir kısmı da ruh üzerinde etkili olduğuna göre azap hem maddi hem de manevi bir elem ve ceza niteliği taşır. Kur’ân-ı Kerim’de azap manasında geçen nar, ricz, be’s gibi başka kelimeler de bulunmaktadır.²⁹ Şiirde geçen anlamı ise şu şekildedir:

“Bir fikir ki, sıcak yarada kezzap,

Bir fikir ki, beyin zarında sülük.

Selam, selam sana haşmetli azap;

²⁴ Türk Dil Kurumu, “Kıyamet”, (Erişim Tarihi 05.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>

²⁵ Bekir Topaloğlu, “Kıyamet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25: 516-522.

²⁶ Kur’ân & Meali, Casiye Suresi 45/27. (Erişim Tarihi 06 Eylül 2024).

²⁷ Kısakürek, *Çile*, 16.

²⁸ Türk Dil Kurumu, “Azap”, (Erişim Tarihi 05.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>

²⁹ Yusuf Şevki Yavuz “Azap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 1991), 4: 302-309.

Yandıkça gelişen tılsımlı kütük.”³⁰

Necip Fazıl Çile şiirinde azap kavramını “haşmetli” olarak nitelemiştir. Bu niteleme, içerisinde olduğu durumun acı veren yanına rağmen oluşturduğu pozitif etkiden dolayı yaşadığı sıkıntılara olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Fakat “kezzap” ve “sülük” gibi olumsuz çağrışımlarla desteklenen azap kavramının olumsuz yanı daha ağır basmaktadır.³¹

5.1.2.3. Allahsız

“Tanrı’yı tanımayan, Tanrı’nın varlığına inanmayan; Tanrısız”³² anlamlarına gelen bu kavram sıfat olarak kullanılmış olup mecaz anlamı da bulunmaktadır. Allah’ı olmayan anlamında kullanılan bu kelime Çile şiirinde şu şekilde dile getirilmektedir:

“Uyku, katillerin bile çeşmesi;
Yorgan, Allahsıza kadar sığınak.
Teselli pınarı, sabır memesi;
Size şerbet, bana kum dolu çanak.”³³

Bu dörtlükte şairin bir ikili ayırmadan hareket ederek, kendisi ve ‘siz’ dediği diğerleri arasında bir karşılaştırma yaptığı görülmektedir. Katiller, Allahsızlar ve ‘siz’ dediği insanlar ile şair arasında gerçekleştirilen karşılaştırma, insan kategorilerini düşündürmektedir. Şair, kendisi dışındaki insanları sembolize eden katilleri, Allahsızları ve diğer insanları uyku ve yorgan örnekleri üzerinden değerlendirmektedir.³⁴

5.1.2.4. Ölüm

Ölüm, insanın nihaî sonudur ve yaratılmışların en şerefliyi olarak meleklerden bile daha faziletli konuma getirildiği³⁵ ifade edilir. Ölenemediği için ölümlü yüzleşmek de bir gerçeklik boyutudur.

İnsanların ortak, değişmez, en eski ve en yeni duygusu, ölüm korkusudur ve Kur’ân-ı Kerim’de üç kez tekrar edilen “Her nefis ölümü tadacaktır.”³⁶ ayeti, bütün canlıların sonunda ölüm gerçeğiyle karşılaşacağını kesin bir dille ifade eder. Başka bir ayette, “Bizler zaten Allah’a aitez. Allah dediği için varız. Bütün varlığımız Allah’ın var etmesiyledir. Sonunda hepimiz onun huzuruna dönecek ve hesaba çekileceğiz.”³⁷ ifadesiyle ölümün yok oluş olmadığı belirtilerek; insanın aslına dönüşü (rücu), Allah’a kavuşması, gerçek hayatı yani ebediliği kazanması olarak nitelenmektedir.³⁸

Necip Fazıl ölümü sorgularken metafiziksel bir duruş sergilemektedir. Bu dünyayı geçici bir dünya olarak gören şair, gerçek olanın ölüm ile başlayacağı inancını savunmaktadır. Necip Fazıl’a göre ölüm hayatın sonu değil sonsuzluk aleminin başlangıcıdır. İnsan hayatının bu dünyaya bakan kısmının sonu manasına gelen ölüm hissiyatı, Necip Fazıl Kısakürek’in şiirlerinde farklı renklerle karşımıza çıkmakta olup şairin ölüme ve onun hayatı üzerindeki sonuçlarına ilişkin düşünceleri ve bu düşünceden bir an

³⁰ Kısakürek, *Çile*, 18.

³¹ Adalı, Necip Fazıl Kısakürek’in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi, 25.

³² Türk Dil Kurumu, “Allahsız”, (Erişim Tarihi 06.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>

³³ Kısakürek, *Çile*, 18.

³⁴ Âdem Çalışkan, “Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile” Adlı Şiiri ve Çözümlemesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9/42 (2016): 85.

³⁵ Kur’ân & Meali, (Erişim Tarihi 06 Eylül 2024), İsra Suresi 17/70.

³⁶ Kur’ân & Meali, (Erişim Tarihi 06 Eylül 2024), Enbiya Suresi 21/35.

³⁷ Kur’ân & Meali, (Erişim Tarihi 06 Eylül 2024), Bakara Suresi 2/156.

³⁸ Başıbüyük, “Necip Fazıl Kısakürek’ İn Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açıdan İrdelenmesi”, 78.

olsun kopamaması şiirlerinde belirgin olarak göze çarpmaktadır.³⁹ Ölüm temasına sıklıkla rastlanan çile kitabında sadece bu şiirdeki anlamı ele alınmaktadır.

...

“Evet, her şey bende gizli düğüm;
Ne **ölüm** terleri döktüm, nelerden!
Dibi yok göklerden yeter ürktüğüm,
Yetişir çektiğim mesafelerden!”⁴⁰

Necip Fazıl Kısakürek eserlerinde ölüm kavramına çokça yer vermektedir. Ölüme bakışı da hayatı gibi iki kısma ayrılmaktadır. Hocası Arvasî ile tanışmadan öncesi ve sonrası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu şiirde ölüm kavramına bir deyim içerisinde yer verilmektedir. “Ölüm terleri dökmek, ecel terleri dökmek” ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. İnsanın akıl melekelerinin henüz kavrayamadığı ölümden şair korkmaktadır. Bu duyguların sona ermesini istemektedir.

5.1.2.5. Nur ve Rab

“Nur” kelimesi Arapça isim olup “ışık, şûle” anlamlarına gelmektedir. Aynı şekilde “Nur” ismi Allah’ın güzel isimlerinden biri olup, Yüce Yaratıcının zahir ismiyle tecelli etmesi, yani tüm eşyanın suretlerinde kendini gösteren ilahi varlıktır.”⁴¹ Şiirde beraber geçen bu iki kavramın nasıl bir anlam içerdiği incelenmektedir.

...

“Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik;
Ve çevre çevre **nur**, çevre çevre **nur**.
İç içe mimari, iç içe benlik;
Bildim seni ey **Rab**, bilinmez meşhur!”⁴²

Şair yaratıcının bir sanatı olan kâinata hayrandır ve şiirinde bu hayranlığı dile getirmektedir. Atomların çevresindeki çeşitli elementleri onu çevreleyen nurlar olarak ifade etmektedir. Şair iç sancıları ve çalkantılarından sonra maddenin yapı taşı olan atomda ilahî yapıyı görmektedir. Artık bu kâinatın yaratılışındaki mükemmelliğini gören şair, bilinmez meşhur Rabb’ini bilmektedir.

5.1.2.6. Nefs

Tasavvufta nefis veya nefis, vücuda canlılık veren, fakat kibir, gurur, öfke, şehvet gibi bütün kötü duyguların kaynağı olan şeydir. Vücudun en bayağı tarafıdır. Nefsin karşısında ise kalp ve ruh bulunmaktadır.⁴³ Nefis öyle bir şey ki insanın özünü bulmasında onun gözünü kör edecek kadar kötü ve acımasız bir olgudur. Nefsine uyanın ziyanda olacağı ilahi mesaj olarak biz insanlara ilahi kitapta açık bir şekilde verilmektedir. Şairde hayatının büyük bir bölümünde bu nefis ile mücadele edegelmiştir. Şair çalkantılı ve buhranlı geçen hayatında nefsinin ona cazip olarak gösterdiği alanlardan uzaklaşmada yaşadığı gelgitleri dile getirmektedir. Şiirde yer verildiği anlamına şu şekilde bakılmaktadır:

³⁹ Başıbüyük, “Necip Fazıl Kısakürek’ in Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açıdan İrdelenmesi”, 78.

⁴⁰ Kısakürek, *Çile*, 18.

⁴¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 280.

⁴² Kısakürek, *Çile*, 20.

⁴³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, 37.

...

“Diz çok ey zorlu **nefs**, önümde diz çok!

Heybem hayat dolu, deste ve yumak.

Sen, bütün dalların birleştiği kök;

Biricik meselem, Sonsuza varmak...”⁴⁴

Şairin daha önceki hayatında nefsinin fısıltılarına uyararak yanlış yollarda ilerlediği bilinmektedir. Ama burada nefesine uyarı mahiyetinde durması gerektiğini ve onu bir nebze olsun yendiğini dile getirmektedir. Şair nefis mücadelesinden galip çıkmış ve nefsinin dizginlerini eline aldığı görülmektedir. Nefsi zorlu bir rakip olarak görmektedir. Sanatçının geçmiş yaşamında ruhunun fısıltılarını takip ederek yanlış yollara gittiği biliniyor. Ancak burada kendi kendine sesleniyor ve bir uyarı olarak dur diyor. Nefsi için verdiği bu savaş onu mağlup ettiği için manevi açıdan bitkindir. Ama sonuna baktığımızda bu yorgunluk, tatlı ve pahalı bir yorgunluk niteliğine bürünmüştür. Öte yandan egoyla olan bu uzun mücadelesi kendisinde gelişmiş, parayı talep etmiş, kısmen de olsa mağlup ettiğini söylemektedir. Şairin ifadesine göre nefsinin savaşını kazanmış, nefsinin kontrolünü ele geçirmiştir. Bu çok soyut bir fikir olduğundan şair, tonu ayarlamak için onu güçlü bir rakiple karşılaştırmayı seçmiştir. Canı ve parası için verdiği göz önünde bulundurursak bu benzetme çok isabetli ve doğrudur. Yıllarca süren bu çekişme, ıstıraplar sonunda yerini huzura bırakmaya başlamıştır. Artık heybesi hayat ile dolmaya başlamıştır. Bundan sonrasında da Allah'ın kendisinden razı olacağı bir hayatın içinde ruhen ve bedenen ilerlemeye devam edecektir.

5.1.2.2. “Nur” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Nur şiiri içerisinde “Allah, Mezar ve Sûr” dinî kavramları ele alınmaktadır.

5.1.2.2.1. Allah

Sözlükte, “İsmi azam yani Yüce Yaraticının en büyük ve en muazzam ismi. Bütün esmâ-i hüsnânın anlamlarını kendinde toplayan, varlığı zorunlu zâtın ismi. Tüm ilahi sıfat, isim ve fiilleri içeren Yüce Yaraticının en kapsamlı ismi.”⁴⁵ “Tasavvufa göre ise Allah, Vücûd-i Mutlak (Salt varlık), Kemâl-i Mutlak (Salt olgunluk), Cemâl-i Mutlak ve Hüsn-i Mutlak (Salt güzellik)’tır. Bu yüzden aşkı zatisi ile bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır. İnsan, O’ndan bir cüzdür ve O’na ulaşmak ister. Müminler cennete O’nu bir yönüyle, arada perde olmaksızın göreceklerdir. O maşuktur, İnsan O’nun aşkıyla dolu olmalıdır. O’na kavuşmak için gayret göstermelidir. Sufi, O’na dünyadayken ulaşmayı gaye edinen kişidir.⁴⁶ Bu kelimenin Rab gibi eş anlamlarına da başka şiirlerde yer verilmiş olup burada bu kavram değerlendirilmektedir.

“Sen ol dersin ve olur!

Pırıltı dolu billûr,

Çılgık içinde fağfur

Bir renk bize öteden

Ve bir ses, o besteden;

Nur bize, **Allah**’ım nur!”⁴⁷

⁴⁴ Kısakürek, *Çile*, 20.

⁴⁵ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 37.

⁴⁶ İskender Pala, *Divan Şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Akçağ Yayıncılık, 1995), 35.

⁴⁷ Kısakürek, *Çile*, 21.

Necip Fazıl'a göre Allah her türlü idrakin ötesindeki Zat'tır. Allah'ı merkeze alarak her türlü hadiseye bu pencereden bakmaktadır. Şiirde ötelere âlemine gidişte Allah'a bir yakarış bulunmaktadır. Ötelere âleminde Allah'ın kullarını nurla donatmasını dilemektedir. O zorlu ve çetin günlerde nura ihtiyacımızın olduğunu ifade etmektedir.

5.1.2.2.2. Mezar ve Sûr

Mezarlar, insanın ikinci, ebedi ve gerçek olan âlemin birer giriş kapısı konumundadır. Oradan geçmeden ebedi âleme geçiş söz konusu değildir. Şiirlerde makber sözcüğü ile de kullanıldığı görülmektedir. O öyle bir kapıdır ki oradan geçen insan ebedi âlemine daha kolay ulaşmaktadır. Mahşer-sûr-nur ifadeleri anlam itibarıyla birbirlerini tamamlamaktadırlar. Çünkü bu kavramlar, kıyameti hatırlatarak gerçek nur sahibi olan Allah'a yönelmeyi ifade etmektedir. Nur şiirinde şu anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

...

“Büyük divan ve huzur...
Bekliyor **mezarı sûr**.
Sonsuzluk, ölümsüzlük,
Bitmez tükenmez düzlük;
Nur bize, Allah'ım, nur!”⁴⁸

Şair insanların mezara gidişinin alametinin sûra üflenmesinin olduğunu belirtmektedir. O büyük divanın huzur yeri olduğunu ifade etmektedir. Mezara girecek insan için sonsuzluk âleminin başlayacağını ve orada da Allah'tan nuru indirmesini dilemektedir.

5.1.2.3. “Sen” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “Rahmet” dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.2.3.1. Rahmet

Sözlükte rahmet: “Birinin suçunu bağışlama, yargılama, merhamet etme”⁴⁹ anlamlarına gelmektedir.” Kur'ân-ı Kerîm'de 114 yerde geçen rahmet kelimesi doksan iki yerde Zât-ı ilâhiye'ye nispet edilmiştir. Ayrıca 119 yerde fiil kalıbında, elli yedi yerde rahman ve 114 yerde rahîm ismi şeklinde yine Allah'a izafe edilmiştir.⁵⁰ Bu kavrama aşağıdaki şiirde şu şekilde yer verilmektedir:

...

“Garibe sensin vatan,
Nur yurdunu aratan!
Sensin, sensin yaratan,
Rahmeti analarda.”⁵¹

Necip Fazıl Allah'ın rahmetinin bir tecellisinin annelerde olduğunu söylemektedir. İnsanlar bir kul olarak daima yaratanın rahmetine muhtaçtırlar. Necip Fazıl Sen şiirinde bu hitap ile yaratana seslenmektedir. O'na karşı duyduğu derin duygular ile baktığı her bir yerde, nesne de varlıkta O'nun yansımalarını gördüğünü dile getirmektedir. Ayrıca büyük bir özlem ile yanıp tutuşmaktadır. Diğer taraftan da günahlarından dolayı büyük bir üzüntü duymakta ve bu günahlardan arınmak için kurnalardaki suların bile bitebileceğini

⁴⁸ Kısakürek, *Çile*, 21.

⁴⁹ Türk Dil Kurumu, “Rahmet”, (Erişim Tarihi 06.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>

⁵⁰ Abdulhamit Birişik, “Rahmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 419.

⁵¹ Kısakürek, *Çile*, 22.

söylemektedir. Kimsesiz, Allah'tan başka yâri olmayan kişiler için sığınacak en sağlam yurt olduğunu ifade etmektedir.

5.1.2.4. “Allah Derim” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “Kefen” dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.2.4.1. Kefen

“Cenazenin yıkanıp kurulanmasından sonra, bedenini örtecek şekilde sarılan beze denir. Cenazenin kefenlenmesi farz-ı kifaye olup, bu işleme tekfin denir. Sünnet olan kefen; erkekler için gömlek, izar ve lifafe olmak üzere üç parça; kadınlar için bunlarla birlikte, başörtüsü olmak üzere beş parça bezdir.”⁵² Birkaç şiirinde geçen bu kavram bu şiiriyle ele alınmaktadır.

“Ey akıl, nasıl da delinmez küfen?

Ebedî oluşun urbası **kefen!**

Kursa da boşluğa asma köprü, fen,

Allah derim, başka hiçbir şey demem!”⁵³

İnsanın yaratılışı itibariyle bu dünyaya hizmet için yaratılmamış olduğu aşikâr olup ebedi dünya yolunda adımlar atması gerekmektedir. Daimî gayesi bu yönde olmalıdır. İnsan ancak Allah'ın koyduğu sınırlar çerçevesinde olan biten hayat döngüsünün manasını kavrayabilmekte ve anlamlandırabilmektedir. Şair için dünyadaki sayılı bulunan nimetler en güzel tada sahip olsa da Yunus Emre gibi “Bana seni gerek seni” feryadıyla inlemektedir. Ebediyete giden yolda giyilen elbisenin kefen olduğunu ifade etmektedir. Bilim tarafından ebediyete gidilecek yollara köprü kurulsa bile şairin tek isteği ve arzusu Allah olduğu yadsınamaz bir gerçeklik barındırmaktadır.

5.1.2.5. “O Ân” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “Secde” dinî kavramı ele alınmıştır.

5.1.2.5.1. Secde

Namaz, bünyesinde alt ibadetleri toplayan bir ibadettir. Secde de bu alt ibadetlerden biridir. Secde hali namaza ait bölümlerin en önemlisi ve Allah'ın kuluna en yakın olduğu mercidir. O an da Allah kuluna şah damarından bile daha yakındır. Şiirin bu dörtlüğünde secde kavramına şu şekilde yer verilmektedir:

“Taş merdivenler gibi, aşınmış ayaklardan,

Secde yerine çarpa çarpa alırım aşınsa!

Göklerin kamçısıyla yediğim dayaklardan,

Erisem de tabutum boşmuş gibi taşınsa!”⁵⁴

Şair bu dizelerde Allah'a karşı duymuş olduğu sevgiyi secde anında en üst seviyelerde yaşadığını ifade etmektedir. Secde anında kaybolmak istemektedir.

5.1.2.6. “O Var” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “İlahî” dinî kavramı ele alınmıştır.

5.1.2.6.1. İlahî

Dinî terim olarak ilahî; “Tanrı ile ilgili olan, Tanrı'ya özgü olan; tanrısal, lahuti, rahmani” anlamlarına gelmektedir. Mecaz anlam olarak ise olağanüstü, mükemmel olan⁵⁵

⁵² İsmail Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 369.

⁵³ Kısakürek, *Çile*, 23.

⁵⁴ Kısakürek, *Çile*, 25.

manalarında kullanılmaktadır. Ünlem ifade edecek şekilde de kullanıldığı görülmektedir. Bu şiirde Allah'ın varlığı ve birliği dile getirilmektedir. Karşıt ifadeler kullanılarak kavramlar anlatılmaya çalışılmıştır. "O var" ifadesinin tekrarlanması ile Allah'ın tekliğine vurgu yapılmaktadır. Şiirde şüphe arz etmeyecek bir şekilde Allah'ın varlığı ve birliği ortaya koyulmuştur.

...

Sana daha yakın şahdamarından;

O var!

Arama, ilaç yok eczahanede!

O var!

Gayede, sebepte ve bahanede;

O var!

Sevdiğini ebed boyu tutan dinç;

O var!

Ölümsüzlük şevki, **ilahî** sevinç;

O var!⁵⁶

Şair yaşamımızda her ne olursa olsun daimî tek sığınağımızın Allah olduğunu dile getirmektedir. Allah'ın insana şah damarından daha yakın olduğunu ve tüm dertlerimizin yegâne çaresinin onda olduğunu belirtmektedir. Hayatın anlamını onda aramamız gerektiğini başka hiçbir varlıkta bulamayacağımızı ifade etmektedir. Onu sevenin, hayat boyu ölümsüzlük aşkı ile yanıp tutuştuğunu ve sonunda ona büyük bir mutluluk ile kavuşacağını söylemektedir. Meşhur Hikem-i Atâiye'nin şu fıkrası nazariyesiyle "Hakkı bulan neyi kaybeder ve Onu kaybeden neyi bulur?" anlayışıyla hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

5.1.2.7. "Dua" Şiirindeki Dinî Unsurlar

Dua adlı şiirde "Latif ve Kudret" dinî kavramları ele alınmaktadır.

5.1.2.7.1. Latif

Kulun Allah'a içini dökebildiği en müstesna anlardır elini açıp yalvar yakar olduğu dua zamanlarıdır. Dua, insanın halini Allah' a arz etmesidir. Allah ile kul arasında en önemli bağıdır. Allah ile kalben yapılan tek irtibat alanıdır. İnsan dua ederken de Allah'ın isimleriyle dua etmektedir. Örneğin, Hakk'ın rahmetine vesile olmak adına İsm-i sî ü sevvüm el-Kuddûs⁵⁷ ismi şerifi ile dua edilebilir. Latif ismi de lütufların sağanak sağanak yağmasını isteyen kulun sığınağı olmaktadır. Şiirde de bu anlamda kullanıldığı görülmektedir.

...

"**Latiften** af bekler kesafet...

Allah'im, affet!"⁵⁸

Şair lütfü bol olan Allah'tan niyazda bulunmaktadır. Allah'ın affına sığınarak ondan çokluk dilemektedir.

5.1.2.7.2. Kudret

⁵⁵ Türk Dil Kurumu, "İlahî", (Erişim Tarihi 06.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>

⁵⁶ Kısakürek, Çile, 32.

⁵⁷ Seydi Kiraz, "Fezâyî'nin Çihil-nâm-ı Manzûm Adlı Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ Mesnevisi", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2(2018):1013.

⁵⁸ Kısakürek, Çile, 34.

“Allah’ın sonsuz güç sahibi olması ve bütün mümkünata irade ve ilmine uygun olarak te’sir ve tasarruf etmesi”⁵⁹ anlamında kullanılmaktadır. Dinî terim olarak ise kudret, kişinin malî veya bedenî bir yükümlülüğü yahut ifaya güç yetirebilmesi⁶⁰ anlamında fıkıh terimi olarak kullanılmaktadır. Hitap cümlesi şeklinde şiirde karşımıza çıkmaktadır.

...

“Ey kudret, ey rahmet, ey re’fet!

Allah’ım, affet!”⁶¹

Allah sonsuz kudret sahibi olandır. İlahî bu kudret tüm yaratılmışları, kâinatı kuşatmaktadır. Şair bu dizelerde duasını Allah’ın bu güzel sıfatıyla taçlandırmakta ve yine günahlarından dolayı duyduğu pişmanlık ile yaratıcının rahmetine sığınmaktadır.

5.1.2.8. “Tek Kelime” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Ecel” kelimesi geçmektedir.

5.1.2.8.1. Ecel

Her doğan varlığın bir gün yaşamının sona ereceği bir vakti bulunmaktadır. Bu son kaçınılmazdır ve bu vakit ecel vaktinin geldiği andır. Bir kelam terimi olan ecelin vakti ancak yaratıcı tarafından bilinen bir gerçekliktir. Takdir edilen bu süre dolduğunda ölüm zamanı gelmiş demektir. Birçok şiirde de şairler bu terime yer vermektedir. Necip Fazıl da bu şairlerden biri olup şiirde bu kavrama yer vermektedir.

“Ne var ki, pazarlığa girişecek ecele;

Sermayem tek kelime, Allah azze ve celle...”⁶²

Şair ecel kapıya dayansa da Azrail ile bir anlaşma yoluna gideceğini ama ne olursa olsun tüm kazancının tek söylediği Allah lafzı olacağını dile getirmektedir.

5.1.2.9. “Yakın” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Rakip” kelimesi geçmektedir.

5.1.2.9.1. Rakip

Allah’ın “Rakip” ismi, “kullarının hallerine şahit olan” anlamına gelmektedir. Bu, onun “yaratıklarının korumasının gerekliliğinden kaynaklanır, böylelikle kulları da bütün vakitlerinde O’nu gözetirler”⁶³ Yakın şiiriyle karşımıza çıkan bu kavram derin anlamlar ifade etmektedir.

“Yakın O’dur, gerisi birbirine en uzak

Her şey “Rakip” ismiyle O’nun kurduğu tuzak”⁶⁴

Şair, varlık ve olaylar karşısında zihnin geçici olana bağlı tanıyış ve kategorize edişleri, dünyevi sınırlamalar içindeki gerçeklik algısı, duygu ve düşünce evrenini belirleyen duygusal deneyimler Allah’ın “Rakip” ismiyle kurduğu bir tuzak olarak nitelendirmektedir.⁶⁵

5.1.2.10. “Günah” Şiirindeki Dinî Unsurlar

⁵⁹ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 384.

⁶⁰ Ali Bardakoğlu, “Kudret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 317-318.

⁶¹ Kısakürek, *Çile*, 34.

⁶² Kısakürek, *Çile*, 47.

⁶³ Sadreddin Konevi, *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, çev. Ekrem Demirli, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 137.

⁶⁴ Kısakürek, *Çile*, 54.

⁶⁵ Erdoğan Kul, “Tasavvufi İzlekler Açısından Necip Fazıl’ın Şiirleri Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi”, *Şah Üniversitesi*, 19/2 (2015): 163.

Şiire adını veren “Günah” dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.2.10.1. Günah

Farsça bir kelime olan ve sözlükte “suç” anlamına gelen günah, dinî bir kavram olduğu için kutsal ve tabiatüstü varlık alanlarıyla bağlantılıdır. Beşerî kanun ve kuralların çiğnenmesi suç olarak adlandırılırken dinî alandaki hata ve aşırılıklar günah olarak nitelendirilmektedir.⁶⁶ Şiirde ele alınış şu şekildedir:

“Sana şahdamarından daha da yakın Allah;

Günah mı dedin; O’ndan uzağa düşmek günah...”⁶⁷

Şaire göre günahın kendisinden ziyade günah işleyerek asıl Allah’ın zatından uzaklaşmak çok daha büyük bir hata olarak görülmektedir. Çünkü kendisinin Allah ile ilişkisi mükemmel boyutlarda bulunmaktadır. O Allah’ı bulduğu dönemden itibaren gönlü ve bütün uzuvları Allah için işlevlerini yerine getirmektedir.

5.1.3. İkinci Bölüm “İnsan”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
İNSAN	48	6

Bu bölümde ilk başlarda dörtlükler şeklinde şiirler karşımıza çıkarken daha sonrasında beyit şeklinde şiirler yer almaktadır. Kırk sekiz şiirden otuz tane şiirde dinî kavrama rastlanmaktadır. Bunlardan altı tanesine bu çalışmada yer verilmektedir.

Şair bu bölümde insan benliğinden bahsetmektedir. Ruhun temizliği, dinginliği ahlak ve Peygamber Efendimiz adına yazılan şiirler bulunmaktadır.

5.1.3.1. “Ben” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Münker ve Nekir” kelimeleri geçmektedir.

5.1.3.1.1. Münker Nekir

Sözlükte “bilmemek; şiddetli ve korkulu olmak” anlamındaki neker (nekâre) kökünden türeyen münker ve nekîr “tanınmayan, şiddetli ve kulu olan” demektir Terim olarak berzah âleminde insanları sorguya çekeceği belirtilen iki meleği ifade eder. Kur’ân-ı Kerîm’ de kabir hayatına işaret eden ayetler bulunmakla birlikte Münker ve Nekir meleklerinden söz edilmemektedir.⁶⁸ Şair şiirinde bu kavramlarla duygularını çok yoğun bir şekilde ifade etmektedir.

...

“Hep ben, ayna ve hayal; hep ben, pervane ve mum;

Ölü ve **münker nekir**; baş dönmesi, uçurum...”⁶⁹

Öldükten sonra sorgu sual melekleri insana birtakım sorular sorarak insanın amel defterini hangi yönde alacağını belirlemektedir. Şair o günün şiddeti ve dehşetinden bir endişe ve korku duymaktadır. Ayrıca bilinmezlikler ve kafa karışıklıklarıyla dolu bir günün dehşeti şairi büyük endişelere sürüklemektedir.

5.1.3.2. “Hep Nefs” Şiirindeki Dinî Unsurlar

⁶⁶ Ömer Faruk Harman, “Günah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 278-282.

⁶⁷ Kısakürek, *Çile*, 58.

⁶⁸ Süleyman Torak, “Münker Nekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 14-15.

⁶⁹ Kısakürek, *Çile*, 67.

Bu şiirde dinî kavram olarak “Kafir” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.3.2.1. Kâfir

“Kafir, sözlükte bir şeyi örten, gizleyen ve nimete, iyiliğe nankörlük eden demektir. Din ıstılahında ise, Hz. Peygamberi ve onun Allah’tan getirdiği kesinlikle sabit olan şeyleri yalanlayan tevatür yoluyla bize ulaşmış bulunan hükümlerden birini ya da birkaçını inkâr eden kişiye kafir denir.⁷⁰ Arapça bir sözcüktür. Başka bir ismin önüne geldiğinde sıfat görevinde kullanılmaktadır. Şiirde nefsin sıfatı olarak kullanılmaktadır.

“Göğsü yakut ve safir;

Kapıda bir misafir...

Sordum: Kimsin, nesin sen?

Dedi: Şeytandan sefir!

Nefs isimli o **kâfir**...⁷¹

Şair nefsinin bir düşman bellemektedir. Onu şeytanın bir elçisi olarak görmektedir. Yüreğine Allah sevgisi düştüğünden beri nefsi ile mücadele vermektedir. Bu mücadele onun için hiç kolay değildir. Nefsinin sürekli içinde yer aldığını ve bir misafir gibi geldiğini ama aslında tüm kötülüklerin başkahramanı olduğunu dile getirmektedir.

5.1.3.3. “Sabır” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Tevekkül” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.3.3.1. Tevekkül

Sözlükte “Allah’a güvenmek” anlamındaki vekl kökünden türeyen tevekkül “birinin işini üstüne alma, birine güvence verme; birine işini havale etme, ona güvenme”⁷² manasına gelmektedir. Şiirde hangi anlamda kullanıldığı şu şekilde belirtilmektedir.

...

“Sabır, incecik sırat;

Murat içinde murat,

Sabır Hakka **tevekkül**,

Sabır Hakka itimat.”⁷³

Sabır hem inananların hem de inanmayanların öteki dünyada geçmek zorunda olduğu bir köprüye benzetilmektedir. Bu benzetmeden, sabrın ne kadar zor bir süreç olduğu anlaşılmaktadır. Sabrın sonunda ise her türlü güzelliğe ulaşılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca, sabır göstererek Allah'a güvenildiği belirtilmiştir.

5.1.3.4. “Müslüman Yüzü” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “Tevhîd” dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.3.4.1. Tevhîd

Sözlükte “bir şeyin tek olduğuna hükmetmek ve onun böyle olduğuna bilmek” anlamına gelen tevhîd, ıstılahta, Allah’ın zatını bütün tasavvurlardan, zihinlerdeki hayal ve

⁷⁰ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 357.

⁷¹ Kısakürek, *Çile*, 72.

⁷² Mustafa Çağrı, “Tevekkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 1-2.

⁷³ Kısakürek, *Çile*, 73.

evhamdan tecrid etmek (soyutlamak)tır.⁷⁴ ifade eder. Tevhîdi kabul eden kişi, mümin olarak adlandırılmaktadır. Şiirde verilen anlamı şu şekildedir:

“O yüz, her hattı **tevhîd** kaleminden bir satır;
O yüz ki, göz değince Allah'ı hatırlatır...”⁷⁵

Şair, bu dizelerde bir Müslüman insanın nasıl bir halde olması gerektiğini dile getirmektedir. Müslümanın yüzüne bakıldığında, Allah'ı hatırlatması gerektiğini vurgulamaktadır. Yüz hatlarının her birinin Allah'ın yaratılışındaki mucizelerden biri olduğunu ifade etmektedir.

5.1.3.5. “Şarkı” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Tabut” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.3.5.1. Tabut

Tabut, cenazenin taşınmasını kolaylaştıran bir vasıttır. Şekli itibariyle bir insanın sığabileceği genişlik ve uzunlukta olup, ön taraftan ayağa doğru daralmaktadır. Tabut, dinimiz açısından önemli olup, ölünün sade bir tabutla gömülmesi uygun görülmüştür.⁷⁶ Birkaç şiirinde daha yer verilen bu dini kavrama bu şiiriyle yer verilmektedir.

“Her ağızdan, her telde fânîlik dırıltısı
Sonunda tek bir şarkı, **tabutun** gıcirtısı...”⁷⁷

Şair, insanların sürekli olarak ölümün kaçınılmaz olduğunu tekrar ettiklerini ancak bu sözlerin gerçek bir anlam ifade etmediğini belirtmektedir. Çünkü, nihayetinde herkesin tabuta gireceğini ve bunu benzetme sanatıyla ifade ettiğini dile getirmektedir. Bu tek gerçeğin dışında yapılan söylemlerin boş olduğunu vurgulamaktadır.

5.1.4. Üçüncü Bölüm “Ölüm”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
ÖLÜM	39	5

Ölüm teması Necip fazıl Kısakürek için önemi olan bir mevzudur. Şair şiirlerinde herkesin misafir olduğunu, bir gün bu dünyadan göçüp gideceğini, vaktinin ne zaman, nerede olacağını dahi bilemeyeceğimizi dile getirmektedir. Bu bölümde otuz dokuz şiirinin otuzunda dinî kavram tespit edilmiştir.

5.1.4.1. “İnanmaz” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Teneşir, Namaz ve Salâ” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.4.1.1. Teneşir-Namaz ve Salâ

“Ticaretin tüm ziyan!” diye bir ses rüyada;
Mezarına birlikte girecek şeyi kazan!
Seni gözleyen eşya, bitpazarı dünyada,
Patiska kefen, çürük **teneşir**, isli kazan.

Minarede “ölu var!” diye bir acı **salâ**...

⁷⁴ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 659-660.

⁷⁵ Kısakürek, *Çile*, 94.

⁷⁶ Yusuf Kotan, Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dinî Unsurlar (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015), 161.

⁷⁷ Kısakürek, *Çile*, 110.

Er kişi niyetine saf saf **namaz**...Ne âlâ!

Böyledir de ölüme kimse inanmaz hâlâ!

Ne tabuta taşıyan ne de toprağı kazan..."⁷⁸

Şiirde geçen bazı dinî unsurlardan (mezar, kefen) daha önce bahsedildiği için burada detaylandırılmamıştır. Şair, bu şiirinde, insanın dünya hayatının geçici meşgalelerine kapılmaması gerektiğini ve esas yaşamsal alan olan ahiret hayatı için çaba göstermenin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Ticaretle elde edilen her şeyin boş olduğunu, diğer taraftan ise yanımızda götüreceğimiz şeylerin oldukça küçük ve basit olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, bir kişinin bu dünya hayatından ayrıldığını belirten salâya işaret edilmekte ve ardından cenaze namazına değinilmektedir. Tüm bu olaylara rağmen, insanların hâlâ gaflet içinde olduklarını, bu geçici dünyanın meşguliyetleriyle ömürlerini tükettiğini ve gerçeklerle yüzleşmediklerini dile getirmektedir.

5.1.4.2. "Tebessüm" Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak "Azrail" kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.4.2.1. Azrail

Dört büyük melekten birinin ismi olup, insanların canını almakla görevlidir. Azrail kelimesi İbranice asıllıdır. Bu melek Kur'an ve sahih hadislerde Azrail ismiyle değil, *melekü'l-mevt* (ölüm meleği), *elçilerimiz* şeklinde geçmektedir.⁷⁹ Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: "De ki: Size vekil kılınan (bu konuda görevlendirilen) ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."⁸⁰ Azrail gibi insanları duyduğu zaman ürperten bir melek olan Azrail'e şair tebessüm gibi olumlu bir kelime ile birleştirerek şiirde yer vermektedir.

"Bu dünyada renk, nakış, lezzet, ne varsa küsüm;

Gözümde son marifet, **Azrail'e** tebessüm..."⁸¹

Necip Fazıl, Allah'ı gönlünde yerleştirdikten sonra, geçici dünyanın boş uğraşlarına yüz çevirmiştir. Ölüm anında vuslata ulaşacağını bildiğinden, dört büyük melekten biri olan Azrail'i büyük bir tebessümle karşılayacağını ifade etmektedir.

5.1.4.3. "Güzel Şey" Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde "Peygamber" dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.4.3.1. Peygamber

Peygamber kelimesi Farsça olup sözlükte "haber getiren" demektir. Kur'an-ı Kerim'de peygamber karşılığında nebi, resul ve Mürsel kelimeleri kullanılmaktadır. Anlam 1; Allah'tan vahiy yoluyla aldığı bilgileri ve emirleri tebliğ etmek, muhataplarını hak dine çağırarak görevlendirilen yüksek vasıflı kimse olarak verilmektedir.⁸² Çile kitabında birkaç şiirde daha yer alan bu kavramın güzel şekilde yer verildiği dizelerde anlamsal olarak incelenmektedir.

"Ölüm güzel şey; budur perde ardından haber..."

Hiç güzel olmasaydı ölür müydü **Peygamber**?..."⁸³

⁷⁸ Kısakürek, *Çile*, 116.

⁷⁹ Kotan, "Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dinî unsurlar", 47.

⁸⁰ Kur'an & Meali, (Erişim 04 Eylül 2024), Secde: 32/11.

⁸¹ Kısakürek, *Çile*, 147.

⁸² Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 257-262.

⁸³ Kısakürek, *Çile*, 153.

Peygamberlerin bile ölümü tattığından bahsedilmektedir. Bu durum, ölümün kötü bir şey olmadığını göstermektedir çünkü ölümün ardından sevgiliyle bir vuslat yaşanmaktadır.

5.1.5. Dördüncü Bölüm “Şehir”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
ŞEHİR	13	4

Bu bölümde on üç şiirin on tanesinde dinî kavram bulunmaktadır. Bundan önceki bölümde ele alınan kavramlara burada tekrar değinilmemektedir. Bu bölümden sonraki Tabiat, Kadın, Korku adlı bölümlerdeki dinî kavramlar bundan önceki bölümlerde yer verildiği için tekrar değinilmemiştir.

Necip Fazıl bu bölümde şehirleri tema olarak ele almaktadır. Çoğunlukla onun için ayrı bir yere sahip olan İstanbul şehri üzerine yazdığı şiirler yer almaktadır. On üç şiirden oluşmaktadır. Kaldırımlar şiiri bu bölüm içerisinde yer almaktadır.

5.1.5.1. “Kaldırımlar” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Cin” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.5.1.1. Cin

Sözlükte “örtmek, örtünmek, gizli kalmak” anlamındaki cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili olan cinnî “örtülü ve gizli şey” manasına gelir. Terim olarak “duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve idareye sahip bulunan, ilahî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü”⁸⁴ anlamına gelir. Şiirde ise şair şu şekilde yer vermektedir:

...

“Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.
İn cin uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;
Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.”⁸⁵

Şair, bulunduğu mekânı tasvir etmektedir. Kaldırımlar, onun için bir yoldaş gibi olup, aynı durum ve özelliklere sahiptir. Şair, bu dizelerde bazı nesnelere insana özgü özellikler atfetmektedir. Yalnızlık duyguları içinde kıvranan yazar, buhranlı bir ruh haliyle baş başa kalmıştır.

5.1.5.2. “Azgın Deniz” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “Cehennem” dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.5.2.1. Cehennem

Bu dünyada yapılan iyiliklerin ve kötülüklerin bir karşılığı olacağına inanılır. Bu karşılığın verileceği yer ise ahiret olarak kabul edilir. İyilik yapanların ödüllendirileceği yer cennet, kötülük yapanların cezalandırılacağı yer ise cehennemdir. Günahkârlar, cehennemde azap çekerler. Bu konuya değinen ayetlerden birkaçı şöyledir:

“İnkâr eden ve ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar da cehennem halkıdır. Orada ebedi kalacaklardır. Ne kötü gidilecek yerdir orası.”⁸⁶ “İşte ayetlerimi ve peygamberlerimi

⁸⁴ M. Süreyya Şahin, “Cin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 8-10.

⁸⁵ Kısakürek, *Çile*, 157.

⁸⁶ Kur’ân & Meali, (Erişim Tarihi 06.09.2024), Teğabün: 64/9-10.

inkâr ettikleri ve eğlence yerine koydukları için onların cezası cehennemdir.”⁸⁷ Şiirde ise cehennem kavramına şu şekilde yer verilmektedir:

“Hangi hissin parmağı dokundu ki, derine,
Düştü bir gizli alev salkımı içerine?
Hangi kâbus bastı ki, seni uykularında,
Birdenbire **cehennem** kaynadı sularında?
Örtüldü baştanbaşa tenin beyaz bir terle,
Duman duman yayılan incecik köpüklerle.
...
Bir şey dinleme artık, artık bir şey dinleme!
Çağır, bütün günahkâr ruhları **cehenneme!**⁸⁸

Şair, içsel olarak yaşadığı çalkantılı duyguları ifade etmektedir. İşlediği günahların yol açtığı tahribat, ona acı çektirmektedir. İnsanların söyledikleri, yaptıkları ve işledikleri günahların, kişinin ruhunun derinliklerinde yaralar açacağı ve kâbuslar görmesine neden olacağı bir tür dünya cehennemi yaşanacağını belirtmektedir. Ayrıca, tüm günahkârların mekânının cehennem olacağını vurgulamaktadır.

5.1.5.3.“Su 1” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Cennet ve Kevser” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.5.3.1. Cennet- Kevser

“Cennet, “örtmek, gizlemek” anlamındaki “cenn” kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” manasına gelir. Ahiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır.⁸⁹ Kevser sözlükte şu şekilde yer almaktadır: “Cennette bulunduğu inanılan kutsal ırmak, havuz veya çeşme.”⁹⁰ anlamına gelmektedir. Bu kavramlara çile kitabında şu dizelerde yer verilmektedir:

“Bir hamam ki, arınma gayesinden şaheser;
Arınmışların yeri, **cennette nurlu Kevser.**”⁹¹

Dünyanın, insanlar tarafından yaşanmaz bir hale getirildiği bu dönemde, şeytanın ve hain ruhların gerçekleştirdiği hileler, insanoğlunu cennete ulaşma yollarından alıkoymaktadır. İnananların en büyük mücadelesi nefisleriyle olup, nefis şeytanın etkisinde kalmaktadır. Cenneti isteyen kişinin ilk olarak yapması gereken, tövbe ederek işlediği günahlardan bir an önce arınmaktır. Günahlarından temizlenen insanların ödülü, o eşsiz diyar olan cennettir. Cennete ulaşanların içeceği en tatlı ve miskten daha güzel kokulu su ise Kevser olacaktır.

⁸⁷ Kur’ân & Meali, (Erişim Tarihi 06.09.2024), Kehf: 18/106-108.

⁸⁸ Kısakürek, *Çile*, 182.

⁸⁹ M. Süreyya Şahin, “Cennet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 376-386.

⁹⁰ Türk Dil Kurumu, “Kevser”, (Erişim tarihi 07.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>.

⁹¹ Kısakürek, *Çile*, 188.

5.1.6. Beşinci Bölüm “Daüssıla”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
DÂUSSILA	30	2

Daüssıla kelimesinin anlamı “yurt özlemi”dir.⁹² Şair gurbet günlerine binaen içinde duyduğu özlemi, yalnızlığı bu şiir dizelerine dökerek ruhi rahatlamayı sağlamaya çalışmaktadır. Herkese göre yurt özlemi farklıdır. Kimine göre anne özlemi, kimine göre yurt özlemi, kimine göre de yaşadığı şehirdir. Ama hepsinin ortak noktası bağlanılan bir şeylerin olmasıdır. Bu bölümde otuz şiirden on beşinde dinî kavram görülmektedir. Şairin bu bölümde diğer bölümlere oranla dinî kavramlara daha az yer verdiği görülmektedir.

5.1.6.1. “Hicret” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Hicret” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.6.1.1. Hicret

Sözlükte “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” anlamına gelen hecr (hicran) masdarından isim olan hicret kişinin herhangi bir şeyden bedenen, lisânen veya kalben ayrılıp uzaklaşması demektir; ancak kelime daha çok bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi anlamında kullanılmaktadır.⁹³ Çile kitabında yer alan hicret şiiri bu kavramdan adını almaktadır.

“Baktığımızda her ufkun öte yanına hasret;
Bir ömür sürüyoruz; nereye varsak **hicret**...”⁹⁴

Şair, Müslümanın inancına göre yaşamadığından sürekli bir hicret içinde olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, insanların sürekli bir şeylere özlem duyarak yaşadığını vurgulamaktadır.

5.1.6.2. “Ramazan” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Ramazan” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.6.2.1. Ramazan

Sözlükte “günün çok sıcak olması, güneşin kum taşları çok ısıtması, kızgın yerde yalınayak yürümekle ayakların yanması” anlamlarındaki ramad masdarından veya güneşin güçlü ısısından çok fazla kızmış yer manasındaki ramdâ kelimesinden türeyen ramazan kameri yılın şabandan sonra, şevvalden önce gelen dokuzuncu ayın adıdır.⁹⁵ İnananların yemek ve içmekten belli saat dilimleri arasında kendilerini alı koydukları on bir ayın sultanı olarak anılan mübarek bir aydır. Şair şiirinde şu şekilde ele almaktadır:

“**Ramazan** mübarek ay, müminlerin balayı;
Hatırla der, suyu bal kaydedilmiş sılayı...”⁹⁶

Şair ramazan ayını balayına benzetmektedir. İnanan insanların yaşadığı en mübarek aydır. Günahlardan arınma zamanıdır. Huzuru ve mutluluğu en zirvelerde yaşayacağı bir andır.

⁹² Türk Dil Kurumu, “Dâüssıla”, (Erişim Tarihi 07.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>.

⁹³ Ahmet Önkal, “Hicret”, *Türkiye Diyanet Vakfı n İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 462-466.

⁹⁴ Kısakürek, *Çile*, 243.

⁹⁵ Hacı Mehmet Günay, “Ramazan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 435-437.

⁹⁶ Kısakürek, *Çile*. 248.

5.1.7. Altıncı Bölüm “Ukde”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
UKDE	29	4

Ukde bir düğüm anlamına geldiği gibi aynı zamanda “içinde dert olan şey”⁹⁷ anlamına da gelmektedir. Necip Fazıl burada yer verdiği şiirlerinde iki anlamda da kullanmaktadır. Tıpkı zamandan etkilenen ve popülerliği tüketen sorundan etkilenen düğümler düşüncesiyle şiirlerini ele almaktadır. Bu bölümde yirmi dokuz şiirden on sekiz tane şiirde dinî kavram tespit edilmiştir.

5.1.7.1. “Aynalar Yolumu Kesti” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Nuh Tufanı” kelimesi ele alınmaktadır.

5.1.7.1.1. Nuh Tufanı

Sözlükte tufan “Nuh Peygamber zamanında yağın ve bütün dünyayı su altında bırakan şiddetli yağmur”⁹⁸ anlamına gelmektedir. Hz. Nuh zamanında meydana gelen ve her şeyi su altında bırakan büyük felâketi ifade etmektedir. Kırk gün kırk gece yağmur yağar ve 150 gün boyunca süren yağmurun suları yeryüzünü kaplar. Nihayet Nuh Tufanı tam bir yıl sonra son bulur. Tanrı'nın emri üzerine Nuh ve ailesiyle gemidekiler karaya çıkarlar.⁹⁹ Çile kitabında şu anlamda kullanılmaktadır:

...

“Günah günah, hasat yerinde demet;

Merhamet, suçumdan aşkın merhamet!

Olur mu, dünyaya indirsem kepenk:

Gözyaşı döksem, **Nuh tufanına** denk?¹⁰⁰

Necip Fazıl hocası Abdülhakim ile tanıştıktan sonra İslam'ın kurallarına hassas bir şekilde uymaya çalışmıştır. Önceki yaşamında birçok hovardalık yapmış olan şair, bu davranışlarının getirdiği üzüntüyü ifade etmektedir. Günahlarının sayısı o kadar fazladır ki, ıstırap onu yakıp kavurmaktadır. Bu günahlarından ötürü Allah'ın merhametini dilemektedir. Günahlarından duyduğu pişmanlık öylesine büyüktür ki, gözyaşları sel gibi akmaktadır. Şair, bu gözyaşlarını Nuh Tufanı'na benzetmektedir.

5.1.7.2. “Uyumak İstiyorum” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Namaz, Ezan ve Peygamber” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.7.2.1. Peygamber-Namaz ve Ezan

Sözlükte ezan: “Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı çağrı”¹⁰¹ olarak tanımlanmaktadır. Dini terim olarak: “Bildirmek, duyurmak, çağrıda

⁹⁷ Türk Dil Kurumu, “Ukde”, (Erişim Tarihi 07.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>.

⁹⁸ Türk Dil Kurumu, “Nuh Tufanı”, (Erişim Tarihi 08.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>.

⁹⁹ Ömer Faruk Harman, “Nuh Tufanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 224-227.

¹⁰⁰ Kısakürek, *Çile*, 271.

¹⁰¹ Türk Dil Kurumu, “Ezan”, (Erişim Tarihi 08.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>.

bulunmak, ilân etmek” manasında bir mastar olan ezan kelimesi, farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade etmektedir.¹⁰²

“Ezan, ilahi bir davet olup, namaza çağrını sembolize etmektedir. Böylece ezan aracılığıyla halka hem namaz vaktinin girdiği ve cemaatle namaz kılınacağı duyurulmuş olmakta, hem de Allah'ın büyüklüğü, Peygamberimiz Hz. Muhammed'in O'nun elçisi ve namazın kurtuluş yolunun kapısı olduğu ilan edilmektedir.”¹⁰³ Bu kavramlara şair aynı şiirde yer verdiği görülmektedir.

...

“Göz kapaklarımda gün, kapkara bir kızılık;
Kulağımda tarihin çırkık sesi, bin yıllık.
Bir yurt ki bu, diriler ölü, ölüler diri;
Raflarda toza batmış, **Peygamberden** bildiri.
Her gün yalnız **namazdan** namaza uyanayım;
Bir dilim kuru ekmek acı suya banayım!
Ve tekrar uyuyayım ve kalkayım **ezanla!**
Yaşaya dursun insan, hayat dediği zanla...”¹⁰⁴

Şair, içindeki benlikle sürekli bir çatışma içindedir ve bu çatışmadan dolayı yorgun düşmektedir. Bu nedenle uyumak istemekte, hayatın tüm karmaşasından uzak kalmayı arzulamaktadır. Sadece namaz vakitlerinde uyanmak istemektedir ve bunu, namaza çağrının sembolü olan ezan ile yapmak istediğini dile getirmektedir.

5.1.8. Yedinci Bölüm “Tecrit”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
TECRİT	36	3

Bu bölümde otuz altı şiirden on üç tanesinde dinî kavram olduğu görülmektedir. Şairin şiirlerinin konu ve biçimsel açıdan önemli olduğu görülmektedir. Tecrit kavramı da bunlardan biridir. Soyutluğu somut kalıplar üzerinden verdiği görülmektedir. Otuz altı şiirden oluşan bu bölümde şair bu bölümde şiirlerini felsefi bir bakış açısıyla kaleme almıştır. Soyutlama yapmaktadır. Şaire göre iç şekil önemlidir ve bunu da şiirini somuttan soyuta götürerek yapmaktadır.

5.1.8.1. “Kader” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde “Kader” dinî kavramı ele alınmaktadır.

5.1.8.1.1. Kader

Sözlükte: “Gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek, rızkını daraltmak” gibi manalara gelen kader, “Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi”¹⁰⁵ diye tarif edilmektedir. Şiirde şu dizeler ile ifade edilmektedir:

“**Kader**, beyaz kâğıda sütle yazılmış yazı;

¹⁰² Abdurrahman Çetin, “Ezan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 43-45.

¹⁰³ H. Yunus Apaydın, *İlmihal 1. İman İbadetler* (Ankara: DİB yayınları, 2006), 266.

¹⁰⁴ Kısakürek, *Çile*, 273

¹⁰⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Kader”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 58-63.

Elindeyse beyazdan, gel de sıyr beyazı!..”¹⁰⁶

Her şeyin bir başlangıcı olduğu gibi bir de sonu vardır. İnsanlar her şeyi yapmak ister, ancak ilahi merci tarafından bir yerde dur denilmektedir. Son bir hamle yapmak istersiniz ama gücünüz tükenir. O noktada, işin buraya kadar olduğunu anlarsınız. İşte bu noktada kaderi kavrarsınız. Beyazdan beyazı ayırmak zor olabilir, ama asıl zor olan teslim olmaktır. Şair, bu dizelerde kederden kaçışın mümkün olmadığını, insanın idrakinin ve gücünün ötesinde bir güç olduğunu ifade etmektedir.

5.1.8.2. “Kelime” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “İman ve İhlas” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.8.2.1. İman- İhlas

“İman, Hz. Peygamber’in Allah’tan getirdiği ve zarûrât-ı diniyye olarak bilinen hükümleri, haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul ile bunların gerçek ve doğru olduğuna inanmak”¹⁰⁷ demektir. İslam inancına göre, Peygamber Efendimizin Yüce Allah’tan getirdiklerini doğru kabul edip, bunlara gönülden inanmak iman gereğidir.

İhlâs, hulûs kökünden türemiş arınmak, saflaşmak, kurtulmak manalarına gelmektedir. Terim olarak “ibadet ve iyilikleri riyadan ve çıkar kaygılarından arındırıp sadece Allah için yapmak”¹⁰⁸ demektir. Bu kavramlara şiirde aynı dizede yer verilmiştir.

“İman, ihlâs vecd ve aşk, bunlar birer kelime...

Kelimeyi boğardım verselerdi elime...”¹⁰⁹

Şair, sözcüklerin kendisinden ziyade, anlamlarının hayata geçirilmesinin daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Sözcüklerin anlamlarıyla gerçek bir mana kazandığını belirtmektedir. İman ve ihlâs, ruhun dünyevi gerçeklikten sıyrıldığı ve coşkuya ulaştığı anlar olarak tanımlanmaktadır.

5.1.9. Sekizinci Bölüm “Dâva ve Cemiyet”

BÖLÜM ADI	BULUNAN ŞİİR SAYISI	ELE ALINAN KAVRAM SAYISI
DAVA ve CEMİYET	61	10

Bu bölüm kitabın en fazla şiirin yer verildiği kısımdır. Dinî kavram sayısı da oldukça fazladır. Ama yine önceki bölümlerde yer verilen kavramlara tekrara düşmemek adına yer verilmemektedir. Şair bir İslam şuurunu insanlığa aşılayabilmek davasını hayatı boyunca ön planda tutmaktadır. Çile kitabının en uzun bölümünü oluşturmaktadır. Altmış bir tane şiir yer almaktadır. Necip Fazıl’ın davası İslam’ın ta kendisiydi ve bunu cemiyete duyurabilmektir.

5.1.9.1. “O’nun Ümmetinden Ol!” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Kâbe ve Put” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.9.1.1. Kâbe-Put

Kâbe, Müslümanlar için kutsal kabul edilen bir mekânın adıdır ve Mekke’de inşa edilmiştir. İslam’ın en mukaddes yeridir. Müslümanlar tarafından Beytullah olarak

¹⁰⁶ Kısakürek, *Çile*, 359.

¹⁰⁷ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 315.

¹⁰⁸ Süleyman Ateş, “İhlas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 535-537.

¹⁰⁹ Kısakürek, *Çile*, 366.

adlandırılmakta olup bu isim "Allah'ın evi"¹¹⁰ anlamına gelir. Namaz ibadetinin yerine getirilmesinde Müslümanlar için kibledir. Tarih boyunca birçok müşrik saldırısına maruz kalmasına rağmen yeniden inşa edilmiştir.

Put kelimesi sözlükte: “Bazı ilkel toplumlarda doğüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapınacak, sanem, fetiş”¹¹¹ olarak tanımlanmaktadır. Cahiliye döneminde İslam'ın ortaya çıktığı sırada müşrikler kendi elleriyle yapmış oldukları putlara tapılmaktaydı. Bu kavramlara şair şiirinde şu şekilde yer vermektedir:

...
“Sen, hiçliğe bakan yön!
Hep sıfır, arka ve ön!
Dosdoğru **Kâbe**'ye dön!
O'nun Ümmetinden ol!
...
Gökte çıkıyor haber,
Geber çelik **put** geber!
Doğrul yeni seferber,
O'nun Ümmetinden ol!”¹¹²

Her ne günah işlemiş olursan ol veya hangi yönde bulunursan bulun, kiblemiz olan Kâbe'ye dönülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Peygamber Efendimiz' in ümmeti olmanın en doğru yolunun bu olduğu ifade edilmektedir.

5.1.9.2. “Son Sığınak” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Gaflet, Müslümanlık, Kur'ân, Hak, Peygamber ve Kader” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.9.2.1. Gaflet-Müslümanlık

Şair bu şiirinde birçok dini unsur kullanmaktadır. Gaflet, insanların Allah'tan uzaklaşıp dünyaya gönül vermeleri ile ortaya çıkmaktadır. Manevi sorumlulukları unutan insan dünyanın zevk ve sefasına dalmış adeta “yaratılmışların en şerefli” unvanına da yüz çevirmiş demektir. Şiirde anlamsal açıdan şu şekilde ele alınmaktadır:

...
“Şu **gaflet** yükü insana bak;
Kendinden varlık cakasında.
Ve aşksız yobaz... İşi gücü,
Namazla Cennet takasında.
Tam dört asırdır **Müslümanlık**,
Cansız etiket markasında.”¹¹³

Şair, kendi dönemindeki insanların gaflet içinde olduklarını ve varlıklarını bu şekilde sürdürdüğünü ifade etmektedir. Dini, Allah'a duyulan aşktan yoksun olarak görmekte ve kulluk görevlerinden biri olan namazın yalnızca cenneti kazanmak amacıyla yerine getirildiğini

¹¹⁰ Karagöz vd., *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, 350.

¹¹¹ Türk Dil Kurumu, “Put”, (Erişim Tarihi 10.09.2024), <https://sozluk.gov.tr>.

¹¹² Kısakürek, *Çile*, 397.

¹¹³ Kısakürek, *Çile*, 429.

söylemektedir. Müslümanlığın, hak ettiği şekilde yaşanmadığını belirterek, bu durumu cansız bir etiket markasına benzetmektedir.

5.1.9.2.2. Kur'ân-Hak- Kader ve Peygamber

Kur'ân, İslam dininin kutsal kitabıdır. Son Peygamber Hz. Muhammed'e (S.A.V.) indirilmiştir. İslam dinin emir ve yasaklarının bulunduğu Kur'ân'ı Kerim kıyamete kadar da son kitap olarak kalacaktır. Peygamber Hak'tan aldığı mesajları insanlara tebliğ etmekle görevli kişidir. Burada Hak yaratıcı olarak kullanılmaktadır.

...

“**Kur'ân** kalbi kör ezbercide,
Din üfürükçü muskasında.”¹¹⁴

Şair Kur'ân'ı gerçek anlamda anlaşılmadığı sadece kuru kuruya okunduğu içindikilerle amel edilmediği ve din kisvesi altında muska yapanların bir aracı olduğunu dile getirmektedir.

...

“Hürriyet nerde, söyleyeyim:
Hakka esaret halkasında.”¹¹⁵

Şair, gerçek özgürlüğün yalnızca hakka tabi olmakla kazanılabileceğini ifade etmektedir. Hakk'ı bulan kişinin her şeyi bulmuş olduğunu belirtir. Allah'a sıkı sıkıya bağlı kalınması gerektiğini ve bu bağlılık sayesinde insanın ruhunun özgürlüğe ulaşabileceğini vurgulamaktadır.

“Zamanda her şey kopuk, kesik;
Biçkisi **kader** makasında.
Ey insan, sana son sığınak,
Son **Peygamberin** hırkasında!”¹¹⁶

Zamanın ilerlemesi, kaderin kontrolündedir ve kader devreye girdiğinde, zamandaki olaylar sabit bir şekilde ilerlemez; aksine, sekteye uğrayabilir. Sonuç olarak, gerçek sığınak ve çare olarak Peygamberin yolundan gitmek gerektiği ve onun sünnetine uygun bir yaşam tarzının benimsenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

5.1.9.3. “Düzen” Şiirindeki Dinî Unsurlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Ezel ve Ebed” kelimeleri ele alınmaktadır.

5.1.9.3.1. Ezel-Ebed

Sözlükte ezel: “Başlangıçsız zaman, zihnen başlangıçlı düşünülmemeyen süre, varlığın geçmişte sonsuzca devam etmesi anlamında felsefe ve kelâm”¹¹⁷ terimi olarak kullanılmaktadır.

Ebed ise “Sonsuz zaman, zihnen son bulması düşünülemeyen süre, varlığın gelecekte sonsuzca devam etmesi anlamında felsefe ve kelâm”¹¹⁸ terimi olarak kullanılmaktadır. İki kavramın da aynı dizelerde yer aldığı görülmektedir.

¹¹⁴ Kısakürek, *Çile*, 429.

¹¹⁵ Kısakürek, *Çile*, 429.

¹¹⁶ Kısakürek, *Çile*, 429.

¹¹⁷ Ahmet Saim Kılavuz, “Ezel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,1995), 12: 49-50.

¹¹⁸ Ahmet Saim Kılavuz, “Ebed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,1995), 12: 49-50.

“Doğan güneşler her gün aynı da her gün yeni;
Ezelden ebede dek, işte İslâm düzeni!..”¹¹⁹

Her gün doğan güneş aynı ama her doğan güneş yeni bir günün habercisidir. Şair, İslam dininin gelişinden bu yana bu düzen hep bu şekilde olduğunu ve kıyamete kadar da bu şekilde ilerleyeceğini dile getirmektedir.

Sonuç

Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın hem nitelik hem de nicelik bakımından adını büyük kitlelere duyurmuş usta şairlerden biridir. İslami camianın önemli temsilcilerinden olan Necip Fazıl, şiirlerindeki temaları ele alış biçimi ile kendi camiasında bile farklılık göstermektedir. Edebiyatçı kimliğinin yanı sıra İslami hassasiyeti olan entelektüel bir kişiliğe sahiptir. Döneminin üretken ve özgün ismi olmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek'in dine yöneldikten sonra kaleme aldığı şiirlerinde dinin inanç, iman ve ibadet hususları ile ilgili dini kavramlar sıkça yer almaktadır. Bu kavramları ele alırken şairin derin bir ruhsal yapıya, sağlam aynı zamanda da etkileyici bir inanca ve iradeye sahip olduğu görülmektedir. Allah'a karşı duyduğu samimi ve derin duygularını şiir yoluyla dışa vurmaktadır. Ona iman ve kul olma bilincini şiirlerinde dile getirmektedir. Bunu da dini kavramlar kullanarak gerçekleştirmektedir. Gerçek anlamda dini yaşamaya başladığı andan itibaren ızdırabını içinde hissettiği hususları Çile kitabındaki şiirlerinde dile getirmektedir. Allah'a olan sevgisini ve Allah'ın emrettiği inanç esaslarını dile getiriş şekli olarak seçtiği şiirlerinde dinî kavramlara bu anlamsal zenginliği yükleyerek Çile kitabındaki şiirleri bu dinî anlayış ve çerçevede okuyucuya sunmaktadır. Hayatının tüm çalkantılı ve çilekeş süreçlerini bu dinî bakış ve anlayış çerçevesinde dinginliğe kavuşturabilmiştir. Tüm dinî kavramları gönlünde yaşadığı dine uygun olarak hissettiği samimiyetle dile getirmektedir.

Abdülhakim Arvasî ile tanıştıktan sonra hayatı gibi şiirlerinin içeriğinde de büyük değişiklikler hâsıl olmaktadır. Hocası ile tanışması onun hayatına olduğu gibi şiirlerine de dinî unsurların girmesini sağlamıştır. Şiirleri muhteva çeşitliliği açısından önem arz etmektedir. Şairin ilk şiirleri çalkantılı toplumsal atmosferin etkisinde bulunmaktadır. Bu etki ile oluşan psikolojik izler sonraki dönem şiirlerini de etkilemekte olduğu görülmektedir. Allah lafzı başta olmak üzere birçok metafizik kavram şiirlerinin özü olmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek'in yaşamı içinde geçirmiş olduğu dinsel değişim süreci sonucunda şiirlerine yansıyan dini kavramların nasıl işlendiği ve anlamsal boyutlarının ele alınış şeklinin nasıl gerçekleştiği sorularına bu çalışmada yanıt aranmıştır. Bu arayış nihayetinde Çile kitabı incelenmiş olup kitaptaki şiirlerde yer verilen dinî kavramlar tespit edilmiştir. Tespit edilen dinî kavramların hem soyut hem somut boyutlarda ele alındığı ortaya koyulmuştur. Ayrıca kitaptaki bölümlere verilen isimler ile içerisinde yer alan şiirlerin anlam bütünlüklerinin olduğu görülmektedir. On dört bölümden oluşan bu kitabın sadece sekiz bölümünde yer alan bazı dinî kavramlara değinilmiştir. Tekrar edilen dinî kavramlara yer verilmemiştir. Türk Edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl'ın şiirlerinin incelendiği bu çalışmada; Üstad'ın şiirlerinde yer alan dinî unsurlar konu bütünlüğü içinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Dinî unsurlarından bazıları farklı şiirlerde tekrar edilmiştir. Necip Fazıl şiirlerinde yaşadığı metafizik gerilimleri işlemektedir. Şiirlerinde korku, metafizik bir ürperiş kendini hissettirmektedir. Mistik ve metafizik bir şiir anlayışını sahip olan şair şiire felsefî bir bakış açısı kazandırmıştır. Şiirlerinde ölüm, şehir, yurt özlemi gibi temaları ele aldığı görülmektedir. Şiirlerde yer alan dini kavramların, din eğitimi esnasındaki dinî kavramların açıklanması ve anlaşılabilirliğini sağlaması açısından da faydalı ve yardımcı olduğu söylenebilir.

¹¹⁹ Kısakürek, *Çile*, 459.

Din eğitimi açısından dinî kavramların öneminden bahsedilmiş olup bu alanda kullanılan dinî kavramların Necip Fazıl Kısakürek'in Çile kitabındaki şiirlerde de kullanıldığı görülmüştür. Kavramların iki farklı alan ile ortak olarak kullanılabileceği görülmüş olup kavramların anlaşılması, daha iyi kavranılması adına disiplinler arası ilişki kullanılarak öğretimde yöntem açısından çeşitlilik oluşturulmuştur. Dinî kavramların öğretiminde ilk yapılması gereken bu kavramları sadeleştirip daha anlaşılır hale getirilmesini sağlamaktır.

Dinî kavramların bir kısmı soyut anlamlı olduğundan bireylerin anlaması ve anlamlandırması güç olabiliyor. İşte tam burada din eğitimi devreye girerek disiplinler arası etkileşimden yararlanarak soyut kavramların daha anlaşılır hale gelmesini sağlamaktadır. Şiir de bu alanlardan biri olup dinî kavramların hem gerçek hem mecaz anlam yönünden nasıl ele alınabileceğini göstermesi ve bireylerin öğrenimini kolaylaştırması açısından da din eğitiminde yer verilebilmektedir.

Necip Fazıl, şiirlerinde dinî unsurlara yer vererek mistik değer ile modern anlayışın ortak ahengini şiirlerinde yakalamaktadır. Şiirleri içinde bulunduğu çileli hayatın sözcüklere yansımış halidir. Çalkantılı bir hayatın ardından İslam'ın gerçek manasıyla tanışması onun ikinci dünyasına kapı aralamasını sağlamıştır. Şiirlerinde kullandığı benzetmeler, mecazlı söyleyişler ile anlam derinliğini arttırmaktadır. Şair "Üstün İdrak" olarak gördüğü şiiri bir örümcek titizliği ile örmektedir. Bu sayede onun duygu ve düşünce dünyasına nüfuz edilmesini sağlamaktadır. Sade kelimeler kullanmasına rağmen onlara derin ve çeşitli anlamlar yüklemektedir. Çünkü ona göre kelimeler tek başına bir yığından ibarettir. Duygularını ve düşüncelerini ifade edebileceği güzellik ve anlam derinliğiyle şiirlerini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar | References

- Adalı, Osman. *Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, 2019.
- Apaydın, H.Yunus. *İlmihal 1. İman İbadetler*. Ankara: DİB yayınları, 2006.
- Ateş, Süleyman. "İhlas", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 21: 535-537. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Bakara Suresi 2/156.
- Bardakoğlu, Ali. "Kudret", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 26: 317-318. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Birişik, Abdülhamit. "Rahmet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 34: 419. İstanbul, TDV Yayınları, 2007.
- Başiböyük, Fatma. "Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açından İrdelenmesi". Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2008.
- Çağrı, Mustafa. "Tevekkül", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 41: 1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Çalışkan, Âdem. "Necip Fazıl Kısakürek'in 'Çile' Adlı Şiiri ve Çözümlemesi". Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 9/42 (2016): 85.
- Çamyar, *Selahattin, Hacer Yıldız, Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitabı*. Ankara: Gün Yayıncılık, 2022.
- Çetin, Abdurrahman. "Ezan", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 12: 43-45. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

- Çetinel, Hasan. “*Kavram Olgusu; Dînî Kavramların Öğretimi, Önemi ve Sınırlılıkları Üzerine*”, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 47 (2019): 92.
- Günay, Hacı Mehmet. “*Ramazân*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 34: 435-437.
İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Harman, Ömer Faruk. “*Günah*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 14: 278-282.
İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Harman, Ömer Faruk. “*Nuh Tufanı*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 33: 224-227.
İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Karabulut, Mustafa. “*Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerinde “Hz. Muhammed” (S.A.V.) Algısı*”. International Journal Of Turkish Academic Studies Dergisi. 1/1 (2020): 34-43.
- Karagöz, İsmail vd. *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Kılavuz, Ahmet Saim. “*Ebed*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 12: 49-50.
İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kılavuz, Ahmet Saim. “*Ezel*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 12: 49-50.
İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2022.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *Kafa Kâğıdı*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1984.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *O ve Ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2006.
- Kısakürek, Necip Fazıl. *O ve Ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1974.
- Kiraz, Seydi. “*Fezâî'nin Çihil-nâm-ı Manzûm Adlı Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ Mesnevisi*”. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi. 22/2 (2018):1013.
- Konevi, Sadreddin. *Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*, Çeviren Ekrem Demirli, İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.
- Kotan, Yusuf. “*Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dinî Unsurlar*”. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2015.
- Kul, Erdoğan. “*Tasavvufî İzlekler Açısından Necip Fazıl'ın Şiirleri Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi*”. Şah Üniversitesi. 19/2 (2015): 163.
<https://www.kuranvemeali.com>
- Miyasoğlu, Mustafa. *Necip Fazıl Armağanı*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1996.
- Okay, M. Orhan. *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Şule Yayınları, 2003.
- Okumuşlar, Muhiddin. *Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi*. Konya: Yediveren Yayınları, 2014).
- Önkâl, Ahmet. “*Hicret*”, Türkiye Diyanet Vakfı n İslâm Ansiklopedisi, 17: 462-466.
İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Pala, İskender. *Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yayıncılık, 1995.
- Sak, Ramazan. İkbâl Tuba Şahin Sak, Çağla Öneren Şendil, Eşref Nas, “*Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi*”, Kocaeli üniversitesi Eğitim Dergisi, 4/1 (2021):228.
- Şahin, M. Süreyya. “*Cennet*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 7: 376-386.
İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Şahin, M. Süreyya. “*Cin*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 8: 8-10. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Şenocak, İhsan. *Büyük Doğu Çağına Doğru*. İstanbul: Hüküm Kitap yayınları, 2017.
- Taştekin, Osman. *Kavram Atlası Eğitim ve Din Eğitimi I*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.

Türkben, Yaşar. “*Necip Fazıl'da Ölüm ve Ötesi*”, Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi. 11/11 (2017): 47-66.

<https://sozluk.gov.tr>

Topaloğlu, Bekir. “*Kıyamet*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 25: 516-522. Ankara: TDV Yayınları, 2022.

Torak, Süleyman. “*Münker Nekir*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 32: 14-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.

Yavuz, Yusuf Şevki. “*Azap*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 4: 302-309. İstanbul,

TDV Yayınları,1991.

Yavuz, Yusuf Şevki. “*Peygamber*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 34: 257-262.

İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yavuz, Yusuf Şevki. “*Kader*”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 24: 58-63. İstanbul:

TDV Yayınları, 2001.